

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Ingridos Janonytės
II kurso, baudžiamosios justicijos
magistro studijų programos studentės

Magistro darbas

**Įrodinėjimo ypatumai bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų
procesuose**

Vadovas: doc. dr. Pranas Kuconis
Recenzentas: lekt. dr. Paulius Veršekys

Vilnius
2016

TURINYS

ĮVADAS	2
1. ĮRODINĖJIMO SAMPRATA	5
2. JURIDINIS ASMUO KAIP NUSIKALTAMOS VEIKOS SUBJEKTAS ĮRODINĖJIMO PROCESSE	20
2.1. Fizinis asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesams	20
2.2. Juridinio asmens samprata ir požymiai	29
2.3. Juridinio asmens kaltės ir nusikalstamos veikos tikslo įrodinėjimas procese.....	34
3. TRAUKTINO BAUDŽIAMAJAI ATSAKOMYBEI JURIDINIO ASMENS ATSTOVAS KAIP ĮRODINĖJIMO SUBJEKTAS	41
IŠVADOS	46
LITERATŪROS SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56
PRIEDAI.....	58

IVADAS

Įrodinėjimas yra viena svarbiausių ir sudėtingiausių baudžiamojo proceso sričių.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinta, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleidžiant nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikant įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas¹. Tad galima teigti, kad be baudžiamajame procese vykdomo įrodinėjimo, šio tikslo nebūtų įmanoma įgyvendinti.

Įrodinėjimu siekiama nustatyti ar padaryta nusikalstama veika ir identifikuoti ją padariusį subjektą. Daugeliu atveju bylos baigtis priklauso nuo to kaip remiantis surinktais duomenimis proceso šalys geba argumentuoti bei apginti savo poziciją. Atlikus įrodinėjimą atmetinai ar padarius klaidų, tikėtina, kad tiesa nebus nustatyta ir teisingumas nebus įvykdytas.

Dar ne taip seniai Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje galiojo nuomonė, kad nusikalstamos veikos subjektu gali būti tik fizinis asmuo ir tik 2003 m. buvo numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Juridinis asmuo kaip specifinis nusikaltimo subjektas, pats savaime suponuoja ir įrodinėjimo ypatumus procese.

Šiame darbe bus analizuojamos įrodinėjimo ypatybės atsirandančios tiriant juridinių asmenų padarytas nusikalstamas veikas.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje įrodinėjimo temai skiriama nemažai dėmesio, tačiau teisės mokslininkai nėra nagrinėję įrodinėjimo ypatumų, kurie kyla tiriant juridinių asmenų nusikalstamas veikas.

Atkreiptinas dėmesys, kad yra aptariami tik atskiri klausimai susiję su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe ar įrodinėjimo proceso aspektais, bet konkrečių darbų, kuriais mokslininkai būtų nagrinėję šią temą Lietuvoje nėra.

Lietuvos teismų praktikoje yra bylų, kuriose įrodinėjama juridinių asmenų kaltė, tačiau jos neleidžia visapusiškai įvertinti ir išnagrinėti įrodinėjimo ypatumų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų, kadangi ypatumai nėra įvardinami bylose arba jų nėra daug.

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

Išsamesnės įrodinėjimo ypatumų dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų analizės reikalauja ir neseniai priimti įstatymų pakeitimai², kurie praplėtė juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygas. Įstatymų keitimai rodo, kad tema yra „gyva“, aktuali visuomenei, tad yra vis tobulinama ir pritaikoma prie pasikeitusių gyvenimiškų situacijų.

Darbo tikslas. Išsiaiškinti ir ištirti kokie yra įrodinėjimo proceso ypatumai analizuojant juridinio asmens padarytas nusikalstamas veikas.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslai bus pasiekti įvykdžius šiuos uždavinius:

1. Išnagrinėti juridinių asmenų nusikalstamos veikos įrodinėjimo teorinius ir praktinius aspektus;
2. Išanalizuoti subjektus dalyvaujančius įrodinėjimo procese, išskiriant ypatumus bylose dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų;
3. Išanalizuoti įrodinėjimo dalyką ir jo ypatumus įrodinėjant juridinių asmenų nusikalstamas veikas;
4. Išnagrinėti ir atskleisti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygas;
5. Nustatyti problemas kylančias įrodinėjant juridinių asmenų padarytas nusikalstamas veikas procese bei pateikti pasiūlymus kaip jas spręsti;

Tyrimo objektas ir metodai. Tyrimo objektas yra įrodinėjimo ypatumai dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų.

Tiriant darbo objektą bei siekiant darbe iškeltų uždavinių remtasi loginės analizės, aprašomuoju, lingvistiniu, lyginamuoju metodais.

Loginės analizės metodu tirta norminė ir speciali literatūra, kurios pagalba apibendrinta informacija ir padarytos išvados darbe.

Aprašomuoju metodu ištirtos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo doktrinos.

Lyginamuoju aspektu išnagrinėta juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reglamentacija.

Lingvistiniu ir sisteminiu metodu remtasi analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo ir proceso kodeksų nuostatas.

Darbo originalumas. Iki šiol mokslininkai neanalizavo juridinių asmenų nusikalstamų veikų įrodinėjimo aspektų. Magistro darbe analizuojami klausimai

² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016 m. lapkričio 16, nr. 26876. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 387, 390 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016 m. lapkričio 16 d., nr. 26877.

palyginant ne tik teoriją, bet ir ištiriant pastarųjų metų teismų praktiką. Kadangi šia tema rašytų darbų nebuvo, tad šio darbo tema neabejotinai yra originali.

Svarbiausi šaltiniai. Šio darbo pagrindiniai šaltiniai buvo Lietuvos mokslininkų darbai tokių kaip: G.Goda, D. Soloveičiko, E.Sinkevičiaus, G.Švedo, I. Ligeikaitės ir kiti. Darbe naudota keletas užsienio valstybių autorių darbų, paminėtini Robert E. Wagner ir C. J. Coffee.

Taip pat analizuojant temą buvo išnagrinėti pagrindiniai tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai bei Lietuvos Respublikos pastarųjų metų teismų praktika.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, kurią sudaro trys pagrindinės dalys, išvados, literatūros sąrašas bei santraukos (lietuvių ir anglų kalbomis) ir priedai.

1. ĮRODINĖJIMO SAMPRATA

Įrodinėjimas yra viena iš svarbiausių baudžiamojo proceso dalių, kuria siekiama nustatyti ar yra padaryta nusikalstama veika ir identifikuoti ją padariusį asmenį ar asmenis.

Baudžiamojo proceso teisėje įrodinėjimo veikla yra apibrėžiama plačiąją ir siaurąją prasme. Šios sampratos atribojamos pagal subjektus, kurie dalyvauja įrodinėjimo procese ir veiksmais, kurie sudaro šio proceso turinį.

Plačiąją prasme įrodinėjimas yra apibrėžiamas kaip, visų procese dalyvaujančių subjektų pažintinė veikla, o siaurąją prasme – tai loginė veikla pagrįsta iškeltai tezei³.

Beveik identišką prasmę turi tiesioginiai (empiriniai) ir netiesioginiai (loginiai) įrodinėjimo lygiai. Tiesioginiu įrodinėjimo lygiu (arba kitaip tariant praktiniu) įrodinėjimo subjektas kontaktuoja su informacijos platintoju, gauna, fiksuoja, tikrina bei vertina duomenis apie faktus, siekdamas patikimai nustatyti reikšmingas įvykio aplinkybes. Netiesioginis įrodinėjimo lygis yra kai operuojama įrodomaisiais duomenimis, siekiant pagrįsti išvadas reikšmingas įrodinėjimo procesui, pavyzdžiui, formuojant galutines išvadas nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą ir panašiai⁴.

Šis skirstymas į tiesioginį ir netiesioginį įrodinėjimo lygius parodo, kad tai yra dvi vieno proceso sudedamosios dalys, apibrėžiančios kokią reikšmę įrodinėjimo procese turi skirtingi įrodinėjimo subjektai.

Įrodinėjimas viena ar kita forma vykdomas visose baudžiamojo proceso stadijose. Baudžiamosios teisės mokslininkai įvairiai apibrėžia įrodinėjimo sampratą.

J. Rinkevičius yra suformavęs įrodinėjimo sąvoką teigdamas, kad tai yra procesinė bylos aplinkybių pažinimo forma⁵. Kiti mokslininkai, kaip antai, R. Ažubalytė pateikia platesnę sąvoką, nurodydama, kad įrodinėjimas tai įstatymo nustatytais formomis įgyvendinama ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teisėjo ir teismo procesinė veikla, kurioje dalyvauja proceso dalyviai ir kuri yra skirta įrodymams (duomenims) rinkti, įtvirtinti, patikrinti, turint tikslą nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje,⁶ o G. Goda teigia, kad įrodinėjimas tai įstatymo reguliuojama veikla, kurios metu renkami ir pateikiami, patikrinami ir vertinami reikšmingi duomenys.

³ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U., *Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai*, Jurisprudencija, 2007, p. 77.

⁴ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U., *Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai*, Jurisprudencija, 2007, p. 77.

⁵ RINKEVIČIUS, J., *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990, p. 21.

⁶ AŽUBALYTE, V.; ZAJANČAUSKIENĖ J. *Baudžiamojo proceso teisė*. Bendrosios dalies kurso pagrindinės tezės: Metodinė priemonė. Vilnius: MRU, 2006, p. 52.

Ši veikla vykdoma siekiant išsiaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą⁷.

2007 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgą, kurioje pasiūlė įrodinėjimą apibrėžti, kaip įstatymo reglamentuotą ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių (įtariamojo, kaltinamojo, gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovo) veiklą, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys yra reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui. Atskirų kategorijų bylose svarbų vaidmenį vaidina ir kiti subjektai, kaip antai, trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovas ir kiti⁸.

Taigi, galima daryti išvadą, kad mokslininkų pozicijos šiuo klausimu yra panašios ir esminių skirtumų apibrėžiant įrodinėjimo sampratą nėra.

Procesinis įrodinėjimas remiasi bendrais pažinimo dėsniais, o nusikalstama veika yra praeities įvykis, kurio pažinimui yra renkama informacija. Tokia informacija suprantama kaip asmens galimybė protu suvokti aplinkoje vykstančius procesus.

Praeityje įvykusių įvykių pažinimas ir praeityje įvykdytos nusikalstamos veikos pažinimas skiriasi teisinėmis pasekmėmis, todėl baudžiamajam procesiniam pažinimui taikomi specifiniai reikalavimai, kuriais nustatomos ribos. Teisiniame pažinime analizuojamas nustatytų faktų vidinis turinys, šių faktų prasmė įrodinėjant kaltę ir sprendžiama dėl atitinkamos baudžiamojo poveikio priemonės ar bausmės parinkimo⁹.

Šiame procese pažinimas vystosi nuo nežinojimo, tam tikrų spėjimų ar prielaidų iki tikro žinojimo. Pažinimą galime suvokti kaip asmens galimybę protu suvokti aplinkoje vykstančius procesus, tačiau „teisinis pažinimas turi individualų metodologinį pagrindą – unikalų pažinimo objektą – nusikalstamą veiką. Šis pažinimo turinys sudarytas ne tik iš nusikaltimo (kaip pažinimo objekto) aplinkybių ištyrimo, bet ir įpareigoja nustatyti ar

⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 171.

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamojo proceso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*, 2007, nr. 27, p. 320-388.

⁹ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U., *Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai*, Jurisprudencija, 2006, p. 72

veika buvo padaryta tyčia, ar dėl neatsargumo, kokie nusikaltimo tikslai bei motyvai. Šis pažinimo turinys peržengia logines faktų pažinimo ribas¹⁰.

Minėtą pažinimą sudaro tam tikros pakopos bei etapai. Iš pat pradžių turėdami tik pavienius informacijos fragmentus, palaipsniui renkant informaciją artėjame prie konkretnesnio žinojimo, kuris leidžia daryti konkretnesnes išvadas nei prielaidas, o sukaupę pakankamai informacijos galime daryti neabejotinas išvadas.

Įrodinėjimo procesas turi specifinius bruožus, tokius kaip įrodinėjimo subjektus, tikslą bei dalyką.

Įrodinėjimo subjektai remiasi loginiu mąstymu, iškelia visas tiriamąjį įvykį paaiškinančias versijas, jas patikrina ir atmeta nepasitvirtinančias. Tačiau intelektualinėje įrodinėjimo veikloje, greta loginio mąstymo operacijų, vyksta įvairūs psichologiniai procesai. Tiriant baudžiamąją bylą, kaip bet kurioje kitoje pažinimo srityje tenka spręsti įvairius kūrybinius uždavinius¹¹.

Procese dalyvaujantys baudžiamąjo proceso subjektai pagal įvairius kriterijus klasifikuojami į grupes. Mokslinėje literatūroje siūlymų kaip skirstyti subjektus yra nevienas. Dažniausiai pasitaikantis įrodinėjimo subjektų grupavimas baudžiamajame procese yra skirstymas į dvi grupes: tiems, kuriems įrodinėjimas yra pareiga¹², ir tiems, kuriems tai yra teisė¹³.

Nemažai autorių klasifikuoja subjektus pagal jų suinteresuotumą bylos baigtimi, šiuo atveju, grupuojant į tris atskiras grupes: įgaliotus dalyvauti baudžiamajame procese¹⁴, suinteresuotus baudžiamosios bylos baigtimi¹⁵ bei nesuinteresuotais bylos baigtimi¹⁶.

J.Rinkevičiaus nuomone, įrodinėjimo subjektai atribojami nuo kitų subjektų pagal šiuos požymius¹⁷:

1. Jie vykdo vieną iš pagrindinių baudžiamąjo proceso funkcijų (kaltinimą, gynybą, sprendžia bylą);

¹⁰ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U., *Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai*, Jurisprudencija, 2006, p. 72.

¹¹ RINKEVIČIUS, J.; *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamąjoje byloje pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990, p. 23.

¹² Pareiga įrodinėti baudžiamajame procese tenka valstybės pareigūnams ir institucijoms.

¹³ Kiti įrodinėjimo procese dalyvaujantys subjektai, turi teisę, bet ne pareigą dalyvauti šiame procese.

¹⁴ Tai valstybės institucijos ir pareigūnai tokie, kaip teismas, ikiteisminio tyrimo teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo institucijos ir pareigūnai.

¹⁵ Proceso dalyviai kaip įtariamasis, kaltinamasis, atstovas, privatus kaltintojas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas ir atsakovas, gynėjas.

¹⁶ Kiti baudžiamajame procese dalyvaujantys asmenys, tokie kaip liudytojai, ekspertai, specialistai, posėdžių sekretorius, vertėjas.

¹⁷ RINKEVIČIUS, J.; *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamąjoje byloje pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990, p.45 .

2. Jie įvertina, kaip byloje įrodytas kaltinimas, ir gali pareikšti savo nuomonę visais pagrindiniais bylos klausimais;
3. Kiekvienas iš jų byloje gina kokį nors interesą;
4. Įrodinėjimo procese jiems tenka ne vienkartinis, epizodinis, o ilgalaikis ir pastovus vaidmuo.

Visi kiti asmenys yra įtraukiami dalyvauti įrodinėjant, bet neturi savarankiškų interesų, atlieka tik siauras, jiems pavestas funkcijas ir nėra įrodinėjimo subjektai¹⁸.

Pažymėtina, kad aktyviausiai įrodinėjimo procese dalyvauja ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnai, vadovaujami prokuroro, nes jie privalo iširti nusikalstamos veikos pėdsakus, juos užfiksuoti įstatymo nustatyta tvarka, suteikti reikalingą procesinę formą, duomenis įvertinti pagal reikalavimus. Prokuroras surašydamas baigiamuosius ikiteisminio tyrimo dokumentus vertina surinktus duomenis ir pateikia išvadą apie tai ar buvo padaryta nusikalstama veika ar ne, informaciją apie įvykį, pateikia informaciją apie įtariamo asmens atsakomybę sunkinančias bei lengvinančias aplinkybes.

Visus asmenis dalyvaujančius įrodinėjimo procese J.Rinkevičius siūlo skirstyti į 5 grupes¹⁹.

1 lentelė. **Subjektai dalyvaujantys įrodinėjimo procese**

I grupė	II grupė	III grupė	IV grupė	V grupė
Atsakingi už bylą	Turintys savarankiškus ar atstovaujamus interesus	Atliekantys pagalbinį vaidmenį įrodinėjant	Turintys žinių apie faktus	Atliekantys vienkartinius reikalavimus
Turi visus įrodinėjimo subjekto požymius		Neturi visų įrodinėjimo subjekto požymių		
Atsakingi už baudžiamojo procesų uždavinių įgyvendinimą, įrodinėjimo pareigos subjektai, vykdo bylos aplinkybių ištyrimą	Turi bendruosius požymius, bet neturi I grupės pareigų ir teisių.	Nevykdo įrodinėjimo subjektams būdingų funkcijų, procese dalyvauja tik epizodiškai, atlikdami jiems skirtas konkrečias užduotis.		

¹⁸ RINKEVIČIUS, J.; *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990, p.15.

¹⁹ Kai kurie subjektai į klasifikaciją patenka po du kartus, nes jie vykdo po dvi atskiras įrodinėjimo funkcijas.

bei sprendimo priėmimą byloje, turi valdingus įgaliojimus ir teisę naudoti prievartos priemones.		
--	--	--

Šaltinis: J.Rinkevičiaus mokymo priemonė Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai, 1990, p. 15.

Pirmajai grupei priskirtini atsakingi už bylą subjektai, tokie kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, ikiteisminio tyrimo teisėjai, teismai.

Antrajai grupei priskiriami subjektai turintys savarankiškus ar atstovaujamuosius interesus, tokie kaip prokuroras teismo bylos nagrinėjimo metu, nukentėjusysis ir jo atstovas ir gynėjas, įtariamasis ar kaltinamasis (šioje dalyje jie yra savarankiškai ginantys savo interesus subjektai) bei jo atstovas ir gynėjas, civilinis ieškovas bei atsakovas.

Bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų šiai grupei priskirtini specifiniai subjektai, tokie kaip fizinis asmuo, kuris padarė nusikaltimą juridinio asmens naudai ar interesams (atitinkantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio numatytas sąlygas) bei juridinio asmens atstovas, per kurį juridinis asmuo įgyvendina savo teises bei pareigas, nes pats juridinis asmuo negali savarankiškai įgyvendinti jam įstatymo suteiktų teisių ir vykdyti pareigų (nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 388 straipsnyje)²⁰.

Trečiajai grupei priskiriami vertėjai, specialistai, teismo posėdžių sekretorius ir panašiai.

Ketvirtajai grupei priskiriami liudytojai, ekspertai, nukentėjusieji, įtariamieji ir kaltinamieji (jie šioje grupėje laikomi, kaip asmenys turintys žinių apie faktus).

Penktajai grupei priskiriami asmenys, pas kuriuos daroma krata ar poėmis, pareigūnai ir piliečiai, iš kurių reikalaujama, kad pateiktų dokumentus ar daiktus ir panašiai.

Siekiant patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn, svarbu remtis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsnių nuostatomis, kurios nustato juridinio asmens požymius ir rūšis, taip pat specialiųjų įstatymų normoms, kurios nustato atskirų juridinių asmenų veiklą.

Kiekvienu atveju pirmiausia nustatomas konkretus fizinis asmuo, įrodoma jo padaryta nusikalstama veika, esant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio

²⁰ Juridinio asmens atstovas naudojasi visomis įtariamojo ir kaltinamojo teisėmis.

sąlygoms, tuomet traukiamas baudžiamojon atsakomybėn juridinis asmuo²¹, taigi fizinis asmuo nusikaltimą turi padaryti juridinio asmens naudai ar interesams, veikti individualiai ar juridinio asmens vardu, eiti vadovaujančias pareigas bei turėti teisę atstovauti jam arba priimti sprendimus jo vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Taip pat juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, kai juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas veikė jo naudai vadovo nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros arba kontrolės.

Pažymėtina, kad 2009 metais Seimo narių grupė, Lietuvos apeliacinis teismas bei kiti teismai (apie 20 prašymų) kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą, kad išaiškintų ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalis neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio²², 31 straipsnio 1, 3, 5 dalių²³ nuostatoms.

Konstitucinis Teismas išaiškino, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio sąlygos nepažeidžia Konstitucijos 29 straipsnio asmenų lygiateisiškumo principo, (nelaikoma, kad juridinis asmuo atsako be kaltės, nes juridinio ir fizinio asmens teisinė padėtis yra skirtinga), 31 straipsnyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos reikalavimo, nesudaro prielaidų pažeisti draudimą duoti parodymus prieš save, savo šeimos narį ar artimus giminaičius, nepažeidžiamas *non bis in idem* principas ir neprieštaruoja kitiems šio straipsnio principams, taigi darytina išvada, kad minėtas straipsnis neprieštaruoja konstituciniam teisinės valstybės principui.

Apibendrinant galima pasakyti, kad bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų yra du specialūs įrodinėjimo subjektai: tai fizinis asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesams ir juridinio asmens atstovas, per kurį juridinis asmuo, kaip kaltinamasis ar įtariamasis įgyvendina savo teises bei pareigas.

Įrodinėjimo pagrindinis *tikslas* yra nustatyti tiesą byloje. Būtent šis suformuluotas tikslas lemia prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno pareigą, panaudoti visas įstatymų numatytas įrodinėjimo priemones ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas, tokiu būdu įpareigojant nusikalstamų veikų tyrėjus bei teismą nustatyti tiesą tiriamoje ar

²¹ LIGEIKAITĖ, I., *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*, Jurisprudencija, 2003, p. 51.

²² Abejonės dėl atitikties grindžiamos tuo, kad asmuo gali būti traukiamas baudžiamajai atsakomybei tik esant jo kaltei ir tai pažeidžia asmenų lygybės principą.

²³ Abejonės buvo išreikštos dėl principų, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, draudžiama versti duoti parodymus prieš save patį, savo šeimos narius ar artimus giminaičius, niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą du kartus.

nagrinėjamoje byloje ir taip užtikrinti visuomenės saugumą²⁴. Paminėtina, kad tiesa nustatinėjama laikantis procesinių reikalavimų bei nepažeidžiant žmonių teisių²⁵.

Apibrėžti kas yra tiesa yra labai sunku, nes kiekvienas žmogus turi kiek kitokį tiesos suvokimą, tam įtakos turi daugelis veiksnių: kokioje aplinkoje jis augo, kokios jo religinės pažiūros, koks jo išsilavinimas ir pan.

Minėtas tikslas yra netiesiogiai įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1 straipsnyje, nurodant, kad proceso paskirtis yra greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Svarbus niuansas yra tai, kad dėl tiesos nustatymo neleidžiama pažeisti ar ignoruoti proceso dalyvių teisių ar teisėtų interesų. Dažniausiai laikoma, kad tiesa yra nustatyta, kai tyrėjo, prokuroro ar teismo iškeltos versijos, idėjos, daromos išvados, įrodinėtinos aplinkybės, nustatinėjami faktai ir realaus įvykio aplinkybių visuma sutampa²⁶. Ar tiesa bus nustatyta priklauso nuo daugelio aplinkybių: nuo tinkamai parinktų įrodinėjimo priemonių, nuo dalyvių, esančių baudžiamajame procese, ar duomenys neprarandami, ar nebuvo duoti melagingi parodymai, kartais sėkmės klausimas, atsitiktinai surandant tinkamus duomenis ir pan.

Baudžiamojo proceso teisės teorijoje tiesa suprantama įvairiai: objektyvi ir subjektyvi, absoliuti ir santykinė, materialinė ir formali, mokslinė ir panašiai.

Baudžiamojo proceso siekiamybė yra nustatyti materialią tiesą byloje. Lietuvos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad „teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti tiesą baudžiamajame procese“²⁷. Tokia tiesa suprantama kaip žmogaus žinių turinys, kuris teisingai atspindi objektyvią tikrovę t.y. nepriklauso nuo subjekto.

Objektyvi tiesa bei jos nustatymas buvo sovietinio laikmečio tikslas, visi to laikmečio socialiniai mokslai vadovavosi marksistine filosofija, tikėdami, kad sovietinio teisės saugos pareigūno ar teisėjo pažinimo galimybės yra neribotos ir todėl baudžiamojo proceso priemonėmis yra įmanoma tiksliai nustatyti, kaip buvo padaryta nusikalstama veika²⁸. Šiais laikais tokie postulatai nebevertojami.

²⁴PANOMARIOVAS, A., *Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė*. Jurisprudencija, 2005, p. 50.

²⁵ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 68-2497.

1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 96-3016.

²⁶PANOMARIOVAS, A., *Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė*. Jurisprudencija, 2005, p. 51.

²⁷ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, nr. 7/03-41-10/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

²⁸ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 173.

Absoliuti tiesa suprantama, kaip besąlygiškas ir išsamus kokio nors objekto ir jo vaizdo žmogaus sąmonėje sutapimas. Tai bylos duomenimis patvirtinta informacija, kuri jokiais sąlygomis negali būti paneigta ar pakeista²⁹.

Materiali tiesa nustatoma, kai teismas yra nesuvaržytas tiriant įrodymus, kai procesinės normos leidžia vertinti teismo iniciatyva gautus įrodymus³⁰.

Nustatinėjant tiesą procedūrų laikymasis yra būtina, bet nepakankama sąlyga tiesai nustatyti. Kitaip tariant, materialioji tiesa – tai teismo sprendimo išvados, padarytos ištyrus bei teisingai įvertinus visus reikšmingus bylai duomenis. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai ikiteisminio tyrimo metu renka ir formina duomenis, o teismo metu šiais duomenimis, kurie vėliau pripažįstami įrodymais, grindžiama teismo daroma išvada.

Formalioji tiesa, kaip priešprieša materialiajai, grindžiama tik šalių pateiktais įrodymais, teismui esant pasyviai, todėl ne visada atspindi tikrovės įvykį. Įprastai formali tiesa apibūdinama kaip išvados, kurios atitinka tik formaliąsias aplinkybių vertinimo sąlygas (netiriant pačių aplinkybių).

Mokslinė tiesa apibrėžiama kaip grynas objektyvumas, o tikrojo moksliskumo etalonas – gamtos mokslai. Ji visada istoriška ir visada konkreči³¹.

Paminėtina, kad Lietuvos baudžiamajame procese turi būti nustatoma materiali tiesa. Už materialios tiesos nustatymą atsakingi yra teismas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai, nes jie renka, tikrina ir formina duomenis, siekdami, kad teismo nagrinėjimo metu jie būtų pripažinti įrodymais, nes visos abejonės bus vertinamos įtariamojo naudai.

Būtina materialiosios tiesos įrodymo baudžiamajame procese sąlyga yra tikslus, įrodinėjimo dalyką sudarančių aplinkybių, nustatymas. Įrodinėjimo dalykas, kuris yra vienas svarbiausių įrodinėjimo proceso dalių, apibrėžiamas kaip reikšmingų bylai aplinkybių visuma, kuri apibūdina tiriamąjį įvykį ir leidžia teisingai išspręsti baudžiamąją bylą³².

²⁹ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U., *Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai*, Jurisprudencija, 2006, p. 75. Absoliučios tiesos koncepcija buvo aktuali Rusijos baudžiamąjo proceso teoretikams.

³⁰„Materialioji tiesa-tai teismo sprendimo išvados, padarytos teisingai įvertinus ir ištyrus visus reikšmingus duomenis. „

³¹VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*, Justitia, 2000, p. 16.

³² Lietuvos Aukščiausias Teismas teismų praktikoje yra išaiškinęs, kad įrodymo proceso dalykas išplaukia iš Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodeksko 20 straipsnio 3 dalies nurodytos įrodymų sąvokos.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso³³ nuostatos nurodo, kokios yra bylai reikšmingos aplinkybės, jos nustatomos ne tik iš nusikaltimo sudėties elementų, bet ir iš kitų reikšmingų bylai aplinkybių. Šios atskiros aplinkybių grupės yra tokios, kaip nusikalstamos veikos įvykis, baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens kaltę įrodančios bei paneigiančios aplinkybės, aplinkybės, reikšmingos įtariamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui, nusikaltimų padarytos žalos pobūdis ir dydis.

Nustatant nusikalstamos veikos įvykį, reikia įrodyti tam tikros veikos buvimą, šios veikos pasekmes, priežastinį ryšį ir kitas aplinkybes. Tai daugiausia būna nusikalstamos veikos sudėties elementai. Šie elementai atlieka įvykio individualizavimo ir konkretizavimo funkciją, konkretizavimo laipsnis gali būti įvairus. Šios aplinkybės gali lemti ir kvalifikuojančius požymius – atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes.

Nusikaltimo padarymo būdas dažnai nurodo nusikaltimą kvalifikuojantį požymį, taigi būdas gali būti kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė, taip pat gali būti kaltinamąjį charakterizuojanti aplinkybė, apibūdinanti bendrininkų buvimą ir panašiai. Sprendžiant klausimus dėl juridinio asmens padarytų nusikalstamų veikų nei vienoje byloje nebuvo sprendžiamas klausimas dėl juridinių asmenų bendrininkavimo pripažinimo.

Nuo konkrečios bylos ypatumų gali priklausyti ir kokios dar kitos aplinkybės turėtų būti nustatomos. Bylose dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės kartais reikia nustatyti vadovo nurodymo ar liepimo sąlygą, kad darbuotojas atliktų nusikaltimą juridinio asmens naudai.

Baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens kaltę įrodančios ar paneigiančios aplinkybės sudaro subjektas bei subjektyvioji pusė. Subjekto požymiai įvardinami kaip amžius ir pakaltinamumas, taip pat norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn reikia nustatyti, kad konkrečią veiką padarė konkretus asmuo. Asmuo, padaręs nusikalstamą veiką privalo būti sulaukęs tam tikro nustatyto amžiaus, priešingu atveju jo traukti baudžiamojon atsakomybėn neįmanoma. Kai nustatinėja JA yra nustatinėjamos kitokios aplinkybes niekad fizinis asmuo.

Nustatinėjant subjektyviają pusę, nustatoma kaltė, motyvas ir tikslas. Tam tikrais atvejais motyvo bei tikslo nebūtina nustatinėti, tačiau bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų tikslą nustatyti privaloma. Tikslas yra apibrėžiamas kaip naudos požymis, o jis yra būtina sąlyga nustatant juridinio asmens kaltę. Teismų praktikoje labai aiškiai ir išsamiai yra atskleista naudos sąvoka. Nustatinėjant naudos

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 305 straipsnyje įvardintos visada privalomos įrodyti sąlygos.

požymį, kartu atskleidžiama ir fizinio asmens nusikalstamos veikos tyčinės kaltės turinys³⁴.

Sprendžiant, ar juridinis asmuo kaltas, baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalies prasme, reikia nustatyti kaltininko – fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu. Teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens padeda atskleisti juridinio asmens veiklą reglamentuojantys norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, įgyvendinimas ir panašiai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ne kartą, savo nutartyse yra pabrėžęs, kad nors juridinio asmens kaltė yra glaudžiai susijusi su fizinio asmens kalte, tačiau ji nėra tapati šiai kaltei ir negali būti savaime perkeliama juridiniam asmeniui.

Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad įrodyta fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida juridinio asmens kaltės nustatymui.

Nusikalstamos veikos motyvai – veikos priežastis ar paskata. Šis požymis juridinių asmenų nusikalstamai veikai įrodinėti nustatomas retai, dažniausiai nustačius, kad veika padaryta dėl savanaudiškų paskatų arba norint pagerinti įmonės padėtį³⁵.

Kai kuriais atvejais būtina įrodyti specialaus subjekto buvimą. Bylose dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų yra nustatomas vadovas ar darbuotojas, akcininkas ir panašiai.

Nustatinėjant subjekto kaltę, būtina nustatyti priežastinį veikimo ar neveikimo ir įvykusių pasekmių ryšį. Kiekvieno subjekto atžvilgiu reikia nustatyti kaltės formą ir jos turinį. Bylose dėl juridinių asmenų nusikalstomų veikų, kaltės forma ir turinys nustatinėjamas atsižvelgiant į fizinio asmens padariusio nusikaltimą kaltės formą. Jei yra reikalavimas nustatyti tyčią, būtina nustatyti ir jų tikslą. Nustatant kaltės formą, nustatomas ir nusikaltimo motyvas. Motyvus būtina nustatyti kiekvienoje byloje ir juos reikia išaiškinti.

Aplinkybės, kurios turi įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui yra atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės, visos kitos asmenybę apibūdinančios aplinkybės, kurios gali turėti įtakos priimant sprendimą bei viktimologiniai duomenys apie nukentėjusiojo asmenybę.

Pažymėtina, kad teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes juridiniam asmeniui gali pripažinti atsakomybę lengvinančią³⁶ ir kitą nei numatytą Lietuvos Respublikos

³⁴ Vilniaus miesto apylinkės teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja. 2013 m. spalio 7 dienos nuosprendis, nr. 1-2503-119/2013.

³⁵ Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja. 2012 m. lapkričio 13 dienos nuosprendis, nr. 1-4-816/2012.

baudžiamojo kodekso 59 straipsnyje aplinkybę, pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad pagal sumokamus dydžius į valstybinį biudžetą bei pelną įmonė yra viena iš pirmaujančių, tad aktyvi bei pelninga, sukurianti daug darbo vietų. Teismas taip nusprendė, nes minėtame straipsnyje nėra įtvirtinta tinkamų juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių.

Kauno apylinkės teismo priimtas nuosprendis, kuriame konstatuota, kad juridinis asmuo teisiamas pirmą kartą, nusikaltimai padaryti nesunkūs bei tai, kad juridinis asmuo prisipažino padaręs nusikalstamą veiką (per atstovą) bei labai gailisi, o sunkinančių aplinkybių nenustatyta³⁷. Šiuo atveju išskirtos lengvinančios aplinkybės, tokios kaip teistumo nebuvimo, nusikaltimų pobūdis, prisipažinimas bei gailėjimasis, o sunkinančių aplinkybių nenustatyta.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje nėra užfiksuota juridinių asmenų atsakomybės sunkinančių aplinkybių įvardinimo, dažniausiai nurodoma, kad tokių nėra. Manytina, kad teismas negali pripažinti atsakomybę sunkinančių aplinkybių, kurios nenumatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60 straipsnyje bei tai sukelia problemų bylose dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų, nes praktiškai pritaikomų sunkinančių aplinkybių paprasčiausiai nėra.

Nusikaltimu padarytos žalos pobūdis ir dydis tai yra fizinė žala (pasireiškia asmeniui padarytos kūno sužalojimo sunkumo laipsniu), turtinė žala (paprastai išreiškiama pinigine išraiška), moralinė ar neturtinė žala (atsižvelgiama į nukentėjusiojo išgyvenimus). Nustatant žalą turi būti remiamasi ne vienu šaltiniu, sprendžiant civilinio ieškinio klausimą, taip pat nurodomos ir šios aplinkybės. Sprendžiant bylas, susijusias su juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, žala yra padaroma fizinio asmens veiksmais ir įrodinėjant ypatumų nenustatoma, taip pat paminėtina, kad dažniausiai sprendžiami klausimai būtent dėl turtinės žalos, kadangi daugiausia nusikaltimų padaroma turtinio pobūdžio.

Paminėtina ir juridinių asmenų bendrininkavimo problema: teorijoje pripažįstama, kad galimi atvejai, kai nusikalstamą veiką padaro keletas juridinių asmenų ar juridinis asmuo su fiziniu asmeniu. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad bendrininkauti gali tik du ir daugiau pakaltinamų ir sulaukusių nustatyto tinkamo amžiaus subjektai, darytina išvada, kad šie du požymiai, kaip pakaltinamumas ir amžius numato tik fizinio asmens galimybę. Galima konstatuoti,

³⁶ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų teisėja. 2013 m. kovo 22 dienos nuosprendis, nr. 1-52-303/2013.

³⁷ Kauno apylinkės teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas. 2015m. kovo 19 d. nuosprendis, nr. 1-533-573/2015.

kad ši nuostata nustato, jog juridinis asmuo negali būti tiesioginiu bendrininkavimo subjektu.

Nagrinėjant bei analizuojant įrodinėjimo procesą paminėtini įrodinėjimo elementai³⁸, kurie įrodinėjimo procese tarpusavyje yra glaudžiai susiję ir bespasikartojantys, nes įrodinėjama yra visose stadijose.

Aktyviausiai įrodinėjama ikiteisminio tyrimo stadijoje ir bylos nagrinėjimo pirmos instancijos teisme metu. Kitose instancijose³⁹, pavyzdžiui apeliacinio proceso metu, įrodymų tyrimas gali būti neatliekamas, bet įrodinėjimas vis vien vyksta, nes proceso šalys gali prašyti vertinti įrodymus kitaip nei vertino prieš tai vykęs procesas.

Šie elementai įvardinami kaip reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų rinkimas bei jų fiksavimas, surinktų duomenų išankstinis patikrinimas, surinktų, pateiktų ar teismo išreikalautų duomenų tyrimas teismo proceso metu bei duomenų pripažinimas įrodymais ir įrodymų vertinimas.

Reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų rinkimas, pateikimas ir fiksavimas bei išankstinis jų patikrinimas dažniausiai vyksta ikiteisminio tyrimo metu⁴⁰, o surinktų duomenų tyrimas, pripažinimas įrodymais bei įrodymų vertinimas pagrinde vyksta teismo nagrinėjimo metu.

Lietuvoje teisminėje praktikoje formuojama bendra taisyklė: jei duomenys renka pareigūnas, turintis valstybės įgalinimus, dalyvauti įrodinėjimo procese, duomenys turi būti gauti įstatyme numatytais būdais (principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“) ir nepažeidžiant įstatyme numatytos duomenų gavimo tvarkos. Jei duomenys yra pateikti privataus proceso dalyvio, jie pripažįstami leistiniais, jei yra gauti įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“)⁴¹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad teismas, sprenddamas ar duomenys gauti teisėtai būdais, turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja įstatyme nustatytiems reikalavimams⁴².

Pažymėtina, kad ne bet koks duomenų leistinumo pažeidimas⁴³ užkerta kelią jų naudojimui, svarbu įvertinti ar nustatytos tvarkos pažeidimas turėjo įtakos patikimumui

³⁸ Kai kur literatūroje tai įvardinama kaip etapai.

³⁹ Bylą nagrinėjant kasacine tvarka įrodymų tyrimas neatliekamas, nes tikrinama tik ar atitinka įstatyme numatytas taisykles.

⁴⁰ KURAPKA, E.; MATULIENĖ, S. *Kriminalistika. Teorija ir technika*. Vilnius, MRU, 2012, p. 41,

⁴¹ AŽUBALYTĖ, R., et. al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Metodinė priemonė. Vilnius: MRU, 2014.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. liepos 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-302/2013*.

⁴³ Gäfgen prieš Vokietiją (Gäfgen vs Germany, no. 22978/05 judgment (GC) of 1 June 2010.

Šioje byloje buvo pripažinta, kad nors grasinant kankinti buvo išgauta informacija ir rastas lavonas. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimu pripažinti padaryti pažeidimai pagal EŽTK 3 straipsnį, tačiau nenustatytas sąžiningo proceso principo pažeidimas. Pritartina teisės literatūroje reiškiamai nuomonei, kad atlikus

gautų duomenų ir ar nebuvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės, bet leistinai pripažįstami duomenys gauti padarius neesminius, formalius procedūrų pažeidimus: „nors įrodymų rinkimo metu neišvengta kai kurių baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų, kolegija sutinka su apkaltinamajame nuosprendyje padaryta išvada, kad šie pažeidimai nėra esminiai ir jų negalima absoliutizuoti sprendžiant dėl surinktų įrodymų leistinumo ir patikimumo“⁴⁴ ar, kad „vien tik formalus, neesminis atitinkamų duomenų gavimo tvarkos pažeidimas, dėl kurio kilusias abejones galima pašalinti BPK nustatyta tvarka, savaime nepaneigia šių įrodymų patikimumo“⁴⁵.

Norint nustatyti įrodinėjimo pabaigos momentą naudojama įvairios teorijos, bet laikomasi pagrindinės taisyklės – visos byloje įrodinėtinos aplinkybės turi būti nustatytos taip, kad nekiltų jokių, bent kiek pagrįstų abejonių dėl įrodinėjimų faktų buvimo⁴⁶.

Duomenys įrodymais gali būti laikomi tik kai tai susiję su aplinkybėmis, kurias nagrinėjamoje byloje būtina įrodyti ir jie tampa įrodymais tik juos ištyrus rungimosi principu⁴⁷ vykstančiame pirmos instancijos teismo posėdyje, kuriame teismas privalo visus duomenis iširti tiesiogiai, būti aktyvus, negali būti varžomas proceso dalyvių teisės pareikšti savo nuomonę dėl tiriamų duomenų.

Pasibaigus baigiamosioms kalboms bei kaltinamajam pasakius paskutinį žodį, teisėjams išėjus į pasitarimų kambarį, pagal liečiamumo ir leistinumo reikalavimus sprendžiama, kurie iš pateiktų duomenų pripažįstami įrodymais, jie yra įvertinami pagal teisėjo vidinį įsitikinimą⁴⁸ ir remiantis įstatymu⁴⁹, jais pagrindžiamas teismo priimtas sprendimas.

Išnagrinėjus įrodinėjimo elementus, nenustatyta jokių įrodinėjimo ypatumų dėl bylų juridinių asmenų nusikalstamų veikų.

Išanalizavus teismų praktiką, konstatuotina, kad įrodinėjant juridinio asmens kaltę dažniausiai teismas pripažįsta įrodymais liudytojų parodymus, eksperto išvadas, rašytinius įrodymus, elektroninius įrodymus ir pan.

neteisėtą apklausą ir vėlesni parodymai negali būti vertinami kaip įrodymai, jei atliekant apklausą padarytas pažeidimas veikia toliau.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009m. vasario 10d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2009.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-302/2013.

⁴⁶ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius, VĮ Registrų centras, 2011, p. 184.

⁴⁷ Rungimosi principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 7 straipsnyje ir reiškia, kad byla turi būti nagrinėjama ginčo keliu, Šalims proceso metu suteikiant vienodas galimybes teikti įrodymus, išsakyti argumentus, pasisakyti visais klausimais, kurie yra svarstomi teisme.

⁴⁸ Teisėjo vidinis įsitikinimas susiformuoja jam pačiam kruopščiai išnagrinėjus ir atskirai patikrinus iš kiekvieno šaltinio gautą informaciją, palyginus ją su informaciją, gauta iš kitų šaltinių.

⁴⁹ Vidinis įsitikinimas turi formuotis atsižvelgiant į procesines taisykles bei materiales teisės normas.

Šiuo metu nagrinėjamoje Vilniaus apygardos teisme⁵⁰ apeliacinėje byloje, kurioje leidykla „Asveja“ yra kaltinama pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 192 str. 2 dalį į teismo posėdį buvo iškviestos ekonominių tyrimų ekspertės, kurios bandė nustatyti neteisėtai išleistų knygų kopijų kainas, kadangi ginčytina suma, nurodyta šalių, skiriasi daugiau nei 3 kartus. Tokiu atveju, priimant sprendimą teismas pasikliautų eksperto išvadomis.

Kaip žinia, didžiąją dalį nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinamas juridinis asmuo yra nusikaltimai bei nusižengimai finansų sistemai, nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ir matavimo priemonių klastojimu bei nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai.

Antai, baudžiamojoje byloje⁵¹, kurioje kaltinamas juridinis asmuo neteisėtai pasisavinęs PVM mokesčių, teismas sprendimą grindžia parodymais, dokumentais, kaip patys kaltinamieji nurodė, kad bendrovei pritrūkus apyvartinių lėšų, nusprendė pinigų gauti išrašant netikras PVM sąskaitas – faktūras už iš tikrųjų nesuteiktas kitos įmonės paslaugas bei sumokėtus pinigus vėliau susigražinti. Gavus papildomą pinigų sumą už nesumokėtą Valstybei PVM mokesčių, pinigus panaudojant juridinio asmens veiklos reikmėm. Kaltinamasis – įmonės vadovas, patvirtino, kad veikė įmonės interesais, norėdamas jai gerovės.

Analizuojant pastarųjų metų nusikalstamas veikas, inkriminuotas juridiniams asmenims pagal atskiras kategorijas pateikiamas priede (lentelė⁵² nr. 2) darytina išvada, kad, iš pateiktų duomenų, didesnė dalis šių straipsnių praktikoje nėra taikoma arba taikoma itin retai.

Paminėtinas faktas, kad pastaraisiais metais įtariamų juridinių asmenų skaičius palyginus su 2012 ir 2013 metais yra sumažėjęs beveik per pus. Palyginus statistinius duomenis akivaizdžiai matoma, kad daugiau nei dvigubai sumažėjo nusikaltimų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 220 ir 222 straipsnius (nusikaltimai finansų sistemai). Manytina, kad įtakos turėjo 2011 m. priimtas naujas įstatymas nr. XI-1472, kuris sugriežtino atsakomybę, taip pat tam įtakos galėjo turėti, taip pat buvo sugriežtinta ir administracinių teisės pažeidimų atsakomybė už buhalterinės apskaitos tvarkymo taisyklių pažeidimus (2010 m. administracinių teisės pažeidimų kodekso 173¹ straipsnio

⁵⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. Byla šiuo metu yra nagrinėjama teisme, nr. 1A-275-209/2016.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje, nr. 2K-345/2016.

⁵² Šie duomenys surinkti iš ataskaitų nusikaltimų ir ikiteisminio tyrimo statistikos (forma 1_G-A). Žiūrėta 2011 m. lapkričio 25 d., prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2015&menu=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G-A>.

pakeitimo įstatymas nr. XI-1016). Taip pat atsižvelgus į Lietuvos banko pateiktą ekonomikos ir finansų rodiklių statistiką galima daryti prielaidas, kad atsigauvant ekonomikai nusikaltimų visada mažėja (Priede lentelė nr. 3).

Apibendrinus galima teigti, kad įrodinėjimo bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus suponuoja subjektų (fizinio asmens, kuris padarė nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai bei interesams bei atstovo) ir dalyko, kurį nulemia Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio reikalavimų, ypatumai.

2. JURIDINIS ASMUO KAIP NUSIKALTAMOS VEIKOS SUBJEKTAS ĮRODINĖJIMO PROCESĖ

2.1. Fizinis asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesams

Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėjęs bylas *Air Canada prieš Didžiąją Britaniją*⁵³ ir *Allgemeine Gold - Und Silberscheidenstalt prieš Didžiąją Britaniją* nurodė⁵⁴, kad juridiniai asmenys turi teisę nevaržomai realizuoti jiems priklausomą teisę į turtą ir ši teisė gali būti ribojama tik Konvencijoje ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytais išimtiniais atvejais. Ši pozicija turi didelę reikšmę pripažįstant juridinį asmenį nusikalstamos veikos subjektu (tuo pačiu juridinis asmuo pripažįstamas fundamentalių žmogaus teisių subjektu).

Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė bei jos įteisinimas siejamas su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais. Tarpant vis akivaizdesnėms juridinių asmenų (įmonių) eros egzistavimą patvirtinančioms prielaidoms, Europos Sąjungos teisė negalėjo būti statiška, turėjo būti imamasi adekvačių teisinių priemonių įgyvendinant juridinių asmenų (įmonių) veiklos negatyvių padarinių prevencijos įgyvendinimo vientisoje rinkoje⁵⁵.

Juridinių asmenų atsakomybė reglamentuojama daugelyje atskirų tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktų. Pirmą kartą ji suformuluota dar 1988 m. Europos Tarybos priimtoje rekomendacijoje „Dėl juridinių asmenų atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas, vykdančią jų veiklą“⁵⁶. Kiti svarbūs teisės aktai įtvirtinantys juridinių asmenų atsakomybę buvo Europos Sąjungos konvencija dėl Europos Bendrijos finansinių interesų apsaugos ir vėlesni jos protokolai⁵⁷. 1997 m. Antrajame protokole pakankamai tinkamai įtvirtintos juridinių asmenų atsakomybės už nusikalstamas veikas sąlygos, kurios nekeičiamos įtrauktos į kitus Europos Sąjungos teisės aktus.

Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. spalio 29 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 <...>

⁵³ *Air Canada prieš Didžiąją Britaniją* (*Air Canada vs UK*, no. 18465/91, judgment of May 1995).

⁵⁴ *Allgemeine Gold – Und Silberscheidenstalt prieš Didžiąją Britaniją* (*Allgemeine Gold – Und Silberscheidenstalt vs. United Kingdom*, no. 9118/80, judgment of 1986).

⁵⁵ ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Teisinės informacijos centras, 2005, p. 54.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu. 1996 m. Protokolas, parengtas vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, pridedamas prie Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos. 1997 m. Antrasis protokolas, parengtas vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, pridedamas prie Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos. *Valstybės Žinios*, 2004, Nr. 112-4178.

įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymą, kuriame nustatė, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas įsigalioja 2003 m. gegužės 1 d.⁵⁸ ir šio kodekso 20 straipsniu įtvirtino juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės teisinį reguliavimą. Paminėtina, kad 2016 m. lapkričio 16 d. įsigaliojo papildytos ar pakeistos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kai kurios sąlygos⁵⁹.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje yra įtvirtinti juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindai bei sąlygos. Šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad juridinis asmuo atsako tik už tas nusikalstamas veikas, už kurių padarymą numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė (kodekso specialiojoje dalyje). Taigi, kodekse nustatytas išsamus nusikalstamų veikų sąrašas, kurių nusikaltimo subjektas yra juridinis asmuo⁶⁰. Šis sąrašas jau yra platus, šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė 126 straipsniuose t.y. sudaro apie 49 proc. visų specialiosios dalies straipsnių, tačiau, įstatymo leidejas gali šį sąrašą plėsti ir peržiūrėti, juolab tai nuolat yra daroma, nes Lietuva yra įsipareigojusi įgyvendinti tam tikrus Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.

Palyginus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių, kuriuose numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, skaičiaus kitimo dinamiką, kuri pateikiama darbo priede (1 paveikslas), galima matyti, kad sparčiausias kilimas buvo nuo 2003 metų iki 2006 metų, tai, kaip minėta, yra glaudžiai susiję su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais ir jų įgyvendinimu.

Norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn yra taikomos specialios taisyklės. Lietuvoje yra įtvirtinta išvestinė juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, tad pirmiausia kvalifikuojama fizinio asmens veikla.

Juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimai sprendžiami atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2, 3, 4 dalyse numatytas sąlygas⁶¹.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalies nustatoma, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju,

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2009 m. birželio 8d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 str. 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 str. 5 d. (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 str. 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2009, nr. 69-2798.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016 m. lapkričio 16, nr. 26876.

⁶⁰ ŠVEDAS, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 122.

⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymu. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. 26876, papildytas 20 straipsnis.

jeigu nusikalstamą veiklą juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę arba atstovauti juridiniam asmeniui arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą⁶².

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje yra įvardinti tokie subjektai:

1. Vienasmenis juridinio asmens valdymo organas;
2. Kolegialus juridinio asmens valdymo organo narys ar nariai;
3. Juridinio asmens darbuotojas;
4. Juridinio asmens įgaliotas atstovas;

Vadovaujančias pareigas užimantys subjektai (1 ir 2) turi turėti teisę atstovauti arba priimti sprendimus, arba kontroliuoti juridinį asmenį. Kiti asmenys (3 ir 4) turi padaryti veiklą vadovaujančių asmenų nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros ar kontrolės.

Naudos požymis yra būtinas požymis bei yra labai svarbus nustatinėjant juridinio asmens kaltę, jis apibrėžia kieno interesais buvo veikama t.y. iš veikos turi būti matomi juridinio asmens interesai. Šis klausimas plačiau bus narinėjamas atskirai sekančiame skyriuje.

Vadovaujančios pareigos ir tai kad, turi turėti teisę arba atstovauti juridiniam asmeniui, arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą – dar vienas požymis, kurį privalu nustatyti.

Vadovaujančių pareigų sąvoką galima atskleisti pasinaudojus Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu⁶³, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymu⁶⁴, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įmonių įstatymu⁶⁵ bei kitais teisės aktais.

Ši sąvoka taip pat apibrėžta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose, išaiškinant, kad vadovaujančios pareigos – asmens galimybė teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis⁶⁶. Vadovaujantys asmenys gali būti tiek vienasmeniai juridinio asmens valdymo subjektai (vadovas, prezidentas ir pan.),

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2 knygoje, 7 skyriuje „Juridinio asmens organai“.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnyje įtvirtinta bendrovės vadovo sąvoka, jo veiklos pagrindai. Šio straipsnio 10 dalyje nurodoma už ką bendrovės vadovas atsako.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme III skyriuje „Įmonės valdymas“, 11 straipsnyje numatyta įmonės vadovo pareigos.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu nr. I-188 rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo.

tiesioginio asmens kolegialiam valdymo organui vadovaujantis asmuo⁶⁷, bet ar toks subjektas bus priskirtas vadovaujančiam asmeniui priklauso ne nuo pareigų pavadinimo, o nuo atliekamų funkcijų t.y. aiškinimas šios sąvokos turi būti ne lingvistinis, o sisteminis.

Teisminėje praktikoje visada yra nustatomas šis požymis ir jį pagrindžiantys faktai, kaip antai, Vilniaus apylinkės teismo nuosprendyje, kuriame nurodyta, kad nusikalstamas veikas padaręs darbuotojas užėmė šios bendrovės direktoriaus pareigas, t.y. ėjo vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje ir turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus jo vardu, kontroliuoti šio juridinio asmens veiklą. Liudytojų parodymai patvirtina, kad nusikalstama veika buvo padaryta aktyviai veikiant įmonės direktoriui, kuris nurodydavo parduodamų prekių kainas, taikytinas nuolaidas, kurio iniciatyva buvo paimtos neaiškios kilmės prekės⁶⁸.

Prie „vadovaujančių pareigų“ požymio, nurodomi dar ir kiti alternatyvūs požymiai, kurie nustato, kad vadovaujantis fizinis asmuo turi turėti teisę arba atstovauti, arba priimti sprendimus, arba kontroliuoti veiklą juridiniame asmenyje.

Šių požymių sąvokos išaiškintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare, nurodant, kad „teisė atstovauti juridinį asmenį yra teisė veikti juridinio asmens vardu, kai yra teisiniai santykiai su trečiaisiais asmenimis tiek privatinės, tiek viešosios teisės srityje. Teisė priimti sprendimus juridinio asmens vardu⁶⁹, reiškia teisę spręsti klausimus, susijusius su juridinio asmens veikla, dalyvaujant privatinė ar viešųjų teisinių santykių srityje, na, o teisė kontroliuoti⁷⁰ – teisė prižiūrėti ar tinkamai vykdoma juridinio asmens veikla, taip pat teisė imtis atitinkamų priemonių, jeigu paaiškėja, kad juridinio asmens veikla nėra vykdoma tinkamai“⁷¹.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 3 dalyje yra formuluojamos alternatyvios juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos.

Juridiniam asmeniui gali kilti baudžiamoji atsakomybė ir tuo atveju, kai nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas padarė dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Beje, paminėtina, kad juridinis asmuo patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis, nr. 2K-557/2012.

⁶⁸ Vilniaus miesto apylinkės teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja. 2014 m. lapkričio 19 d. nuosprendis, nr. 1-412-119/2014.

⁶⁹ Paprastai teisė priimti sprendimus apima sprendimus juridinio asmens struktūros, personalo klausimais, veiklos strategijos ar finansų valdymo.

⁷⁰ Teisė kontroliuoti susijusi su juridinio asmens vidaus kontrolės sistema.

⁷¹ ŠVEDAS, G., et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 124.

ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu konstatavus tokios atsakomybės tikslumą, t.y. prokuroras ar teismas, vertindami juridinio asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn tikslumą, turėtų atsižvelgti į juridinio asmens organizacinę kultūrą, valdymo principus, taikomas nusikalstamų veikų prevencines priemones, darbuotojo arba įgalioto asmens padarytos veikos padarinių priėmimą, jų maskavimą, ryšį tarp darbuotojo ir įgalioto asmens ir juridinio asmens, parodantį ryšį⁷².

Nagrinėjant kitas sąlygas svarbu nustatyti nusikaltimą padariusį fizinį asmenį, kuris yra juridinio asmens darbuotojas ar atstovas. Darbuotojo sąvoka išaiškinta Lietuvos Respublikos darbo kodekse, nurodant, kad „darbuotojas yra fizinis asmuo, pagal šio kodekso 13 straipsnį turintis darbinį teisnumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą“.⁷³ Teismas visada nustatinėja atstovavimo požymį, tai išdėstydamas nutartyse⁷⁴. Taigi, darbuotojas, bus tas fizinis asmuo su kuriuo bus sudarytos visos būtinos darbo sąlygos ir ties darbo santykiai⁷⁵.

Atstovavimo sąvokos reikšmės išaiškinimą galime rasti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse 2.132 straipsnyje 1 dalyje, kur nurodyta, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius ne tik patys, bet ir per kitus asmenis, kurie vadinami atstovais. Juridinio asmens organai taip įgyvendina juridinio asmens veiksnumą.

Pagal civilinio kodekso normas atstovavimas tai teisinių veiksmų atlikimas, kuriuos vieno asmens – atstovaujamojo – vardu ir interesais atskleidamas atstovavimo faktą ir neviršydamas suteiktų teisių atlieka kitas asmuo – atstovas, ir kurie tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teises bei pareigas,⁷⁶ o atstovas laikomas asmuo, kuriam suteiktos teisės sudaryti sandorius ar atlikti kitus teisinius veiksmus atstovaujamojo vardu ir interesais.

Darbuotojas gali atstovauti įgaliojimo, prokūros, pavedimo sutarties ir kitais pagrindais. Taigi, įgaliojimas tai yra rašytinis dokumentas, įgaliotojo duotas kitam asmeniui atstovauti nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis⁷⁷. O prokūra⁷⁸ - specialios rūšies generalinis įgaliojimas (svarbus niuansas yra tai, kad turi būti numatyta įmonės dokumentuose galimybė ją išduoti). Ji yra registruojama Juridinių

⁷² Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrina. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui 10 metų recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinio*. G. Švedas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 101.

⁷³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

⁷⁴ Lietuvos aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. birželio 28 d. nutartis, nr. 2K-262-697/2016.

⁷⁵ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2016 m. spalio 27 d. nutartis, nr. 1A-196-255/2016.

⁷⁶ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 372.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262, straipsnis 2.137.

⁷⁸ Ten pat, trečias skirsnis, straipsniai 2.176- 2.185.

asmenų registre pateikus nustatytos formos prašymą. Pavedimo sutartis taipogi yra tam tikra atstovavimo forma, kurios pagrindu fiziniam asmeniui pavedama atlikti tam tikrus veiksmus.

Taip pat pabrėžiama, kad reikia nustatyti ar nusikalstama veika padaryta nurodymu ar leidimu asmens, kuris juridiniame asmenyje ėjo vadovaujančias pareigas ar buvo darbuotojas arba atstovas. Ši sąlyga įtvirtinta neseniai. Nagrinėjant minėtą straipsnį, darytina išvada, kad juridiniam asmeniui kiltų baudžiamoji atsakomybė ir tuo atveju, jei darbuotojas ar įgaliotas asmuo atliktų neleistinus veiksmus vadovui leidus arba nurodžius tą padaryti.

Leidimą galima suprasti kaip vadovo neuždrausto elgesio rūšį, nors jis supranta, kad tai ką darbuotojas daro yra neteisėta. Leidimą gali duoti tiek žodžiu, tiek elektroniniu būdu, telefonu ar konkludentiniais veiksmais, kai darbuotojas ar įgaliotas atstovas supranta kaip teigiamą atsakymą veikti. Nurodymą galime suprasti kaip įsakmų užduoties formulavimą vykdyti užduotį. Daugelyje atveju, darbdavys ar vadovas turi dominuojančią poziciją ir gali paveikti darbuotoją atlikti veiksmus net jei jis to pats daryti ir nenorėjo.

Šias sąlygas galima nustatyti atlikus darbuotojo apklausą, pateikus susirašinėjimus elektroninio pašto kopijas, ar kitų darbuotojų patvirtinimus, kad tokia tvarka buvo nusistovėjusi įmonėje.

Nepakankamos priežiūros ar kontrolės sąlyga apibrėžiama, kaip tiesioginis ydingos darbuotojo ar atstovo veiklos priežiūros padarinys. Tinkama kompanijos darbuotojų, atstovų ir jų veiksmų priežiūra, juridinio asmens „rūpestingumas“ reiškia „etinius“ ir teisinius juridinio asmens veiklos standartus⁷⁹. Taigi, nepakankama priežiūra ar kontrolė suprantama kaip nesupažindinimas darbuotojo su privalomais žinoti teisės aktais, vidaus darbo tvarkos taisyklėmis bei kitais žinotiniais teisės aktais ar dokumentais reikalingais tinkamai atlikti savo darbą. Tačiau jei juridinio asmens vadovaujančias pareigas užimantis asmuo tinkamai ir rūpestingai atliko priežiūros ar kontrolės funkcijas, juridinis asmuo negali būti baudžiamas, o baudžiamojon atsakomybėn traukiamas tik fizinis asmuo⁸⁰. Ši sąlyga ne vienoje teismo nutartyje yra išaiškinta, tad didelių klausimų nekelia⁸¹.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 4 punkte nurodyta sąlyga nustatanti, kad juridinis asmuo gali atsakyti už kontroliuojamo arba jam atstovaujančio

⁷⁹ SOLOVEIČIKAS, D., *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 112-113.

⁸⁰ ŠVEDAS, G., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 125.

⁸¹ Lietuvos aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 27 d. nutartis, nr. 2K-9-303/2015.

kito juridinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, jei jos padarytos juridinio asmens naudai, jame vadovaujančias pareigas einančio ar įgalioto asmens nurodymu, ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros ar kontrolės. Ši sąlyga padės nuteisti juridinius asmenis, kurių struktūra yra labai sudėtinga, kaip pavyzdys, gali būti vienas iš akcininkų įtariamojo juridinio asmens kitas juridinis asmuo, kurio vadovas turi įgaliojimus vadovauti. Dažniausiai tokios situacijos būdavo daromos sukčiavimo veikoms vykdyti, kai pristeigiama naujų įmonių, jų vadovus paskiriant asocialius asmenis, o kontroliuojama kito juridinio asmens, kuris ir iš tiesų vadovauja ir valdo.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 5 dalys įtvirtina, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė ar padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės už jo naudai arba jo interesais fizinio asmens padarytą, organizuotą, kurstytą ar padėtą padaryti nusikalstamą veiką nepašalina fizinio asmens baudžiamoji atsakomybė, taip pat tai, kad fizinis asmuo už šią veiką atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba jis nėra traukiamas atsakomybėn dėl kitų priežasčių.⁸², reiškia, tai kad jeigu yra įrodoma juridinio asmens padaryta nusikalstama veika, tai fizinis asmuo, kurio rankomis tai atlikta taip pat yra baudžiamas, taip pat, tai, kad jei pripažintas, kaltu fizinis asmuo, tai nereiškia, kad nebus traukiamas baudžiamajai atsakomybei ir juridinis asmuo – suprantama, kad bus.

Vienas iš svarbiausių šio straipsnio pakeitimų yra tai, kad juridinį asmenį taip pat galima traukti baudžiamajai atsakomybei ir tada, kai fizinis asmuo yra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba nėra traukiamas išvis kaip kaltinamasis procese. Šie pakeitimai įgalino plačiau taikyti įstatymą bei turėtų išspręsti problemas dėl kurių tiesiog buvo neįmanoma patraukti juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei, kaip neatitinkančio visų sąlygų.

Taip pat paminėtina, kad juridinis asmuo ir fizinis asmuo traukiami baudžiamojon atsakomybėn atskirai, tačiau kiekvienu atveju būtina nurodyti, kokį vaidmenį atliko fizinis asmuo.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse 387 straipsnio 2 dalis bei generalinio prokuroro rekomendacijose „dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“ (14 punktas) numatytas reikalavimas fizinio ir juridinio asmens veikas tirti kartu. Atsižvelgiant į 2016 m. lapkričio 16 d. straipsnio pakeitimus, paminėtina, kad buvo numatytos išimty, kuomet, turi būti pradedamas ar tęsiamas

⁸² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 387, 390 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016 m. lapkričio 16 d., nr. 26877.

procesas atskirai nuo juridinio asmens naudai ir interesais nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens juridinio asmens nusikalstamos veikos tyrimas.

Minėtos išimtys yra senaties terminas, kuris suėjo dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos, bet dėl juridinio asmens dar nėra pasibaigęs, kai fizinis asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir jam byla yra nutraukiama, kai fiziniam asmeniui išiteisėjo nuosprendis dėl to paties kaltinimo, kai fiziniam asmeniui sutriko psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų iš esmės ar negali valdyti, dėl to nutraukiama ar sustabdomas bylos nagrinėjimas, kai fizinis asmuo mirė, kai kompetentinga užsienio valstybės institucija neduoda leidimo fizinių asmenų patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kai fizinis asmuo pasislepia, kai fizinis asmuo yra ne Lietuvos Respublikoje ir vengia atvykti į teismą, kai atskiriamos bylos ir nagrinėjamos atskirai, kai negalima nustatyti konkretaus fizinio asmens, nes sudėtinga juridinio asmens valdymo struktūra ir kitais atvejais, kai baudžiamasis procesas nusikalstamą veiką galimai padariusiam fiziniam asmeniui nėra pradedamas ar tęsiamas⁸³.

Šie pakeitimai teismams leis plačiau taikyti įstatymą, patraukiant juridinių asmenų baudžiamojon atsakomybėn, nes buvo pašalintos priežastys, kurios „priiškandavo“ fizinių asmenų prie juridinio asmens ir šiuo metu bus paprasčiau teismui vykdyti teisingumą.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta nuostata, kad pagal šį kodeksą neatsako valstybė⁸⁴, savivaldybė⁸⁵, valstybės ir savivaldybės institucija⁸⁶ ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija⁸⁷. Šie minimi subjektai yra specifiniai tiek pagal savo teisinę padėtį, tiek pagal funkcijas.

Pasaulinėje praktikoje juridinių asmenų, kurie neatsako pagal baudžiamąją teisę klausimai sprendžiami įvairiai. Vienos valstybės detalčiai išvardina kokius juridinius asmenis gali būti patraukti, o kitos tiesiog pamini išimtis, nurodant kas negali būti tokie subjektai.

⁸³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 387, 390 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016 m. lapkričio 10 d., nr. 26877.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra išaiškinęs valstybės sampratą (2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. kovo 4., 2003 m. gruodžio 3d., 2004 m. gruodžio 13. ir kituose nutarimuose).

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad savivaldybėmis yra vadinamos valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenės – teritorinės bendruomenės, tačiau dėl to, kad savivaldos teisė yra neatsiejama nuo institucijų, per kurias ši teisė įgyvendinama, ir (arba) joms atskaitingų institucijų organizavimo bei veiklos, neatsitiktinai savivaldybės sąvoka yra vartojama ne tik administracinio vieneto teritorinės bendruomenės, bet ir savivaldos institucijų ir (arba) joms atskaitingų institucijų prasme (pvz. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad valstybė savo funkcijas vykdo per atitinkamų institucijų sistemas (2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

⁸⁷ Tarptautinė viešoji organizacija yra tarptautinės teisės subjektas. Tarptautinės viešosios organizacijos apibrėžiamos kaip nuolatiniai tarpvyriausybinių (tarpvalstybinių) pobūdžio junginiai, įsteigti tarptautiniu susitarimu tam, kad padėtų spręsti tarptautines problemas, nurodytas jų steigiamuosiuose dokumentuose, taip pat visapusiškai plėtotų tarptautinį bendradarbiavimą.

Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo „palyginti su kitų viešųjų juridinių asmenų teisine padėtimi yra skirtinga. Tarp šių viešųjų juridinių asmenų yra tokio pobūdžio skirtumų, kad nevienodas jų traktavimas tuo aspektu, jog vieni iš šių viešųjų juridinių asmenų gali būti, o kiti negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, yra objektyviai pateisinamas“⁸⁸. Taigi, šiame kontekste viešoji organizacija, turima omenyje, tarpvalstybinė ar tarpvyriausybė tarptautinė organizacija arba organizacijos, kurių veiklos steigimo dokumentuose įtvirtintos privilegijos ar imunitetai nuo valstybės jurisdikcijos. Aptarti specifiniai subjektai, jų teisės ir pareigos negali prieštarauti valstybės tikslams ar uždaviniams. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą šių juridinių asmenų specifinę paskirtį ir esmę, tai lemia jų baudžiamosios atsakomybės negalimumą.

Pažymėtina, kad didelių diskusijų kodėl negalima patraukti Valstybę baudžiamajai atsakomybei nekyla, tačiau yra buvę, kai Nyderlanduose *Limburg* byloje rajono valdžia buvo apkaltinta tuo, kad neteisėtai iškirto medžius, tai padarydama dėl to, kad užtikrintų skrendančių į karinę oro bazę lėktuvų saugumą. Rajonas, kaip atskiras administracinis vienetas, buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir pripažintas kaltu, tačiau realiai niekada taip ir nebuvo nubaustas⁸⁹. Taip pat, dar buvo byla iškelta Nyderlandų valstybei, dėl to, kad ne kartą, didelis naftos kiekis išsiliejo Volkel oro bazėje ir už tai valstybė buvo nubausta. Tačiau visas diskusijas užbaigė Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas, nurodęs, kad valstybė negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nes ji nėra tinkamas subjektas. Bet galima teigti, kad ši poziciją neužilgo gali ir kisti⁹⁰.

Lietuvos Respublikoje savivaldybės bei jų įstaigos bei institucijos laikytini specifiniais teisės subjektais bei netraukiami baudžiamajai atsakomybei, bet taip anaipol nėra visose valstybėse: Nyderlanduose ar Jungtinėje Karalystėje yra numatyta naudojasi tik ribota baudžiamąja neliečiamybe. Bet šie pavyzdžiai yra labiau išimtys, daugelyje šalių sutinkama, kad valstybė yra visos visuomenės organizacija, kuri turi veikti visos visuomenės interesais, todėl baudžiamoji atsakomybė jai yra netikslinga.

Tarptautinės teisės subjektai negali būti patraukti baudžiamajai atsakomybei, nes toks elgesys pažeistų tiek tarptautinius teisės aktus, tiek įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis, kadangi yra nepriimtina, kad vienos šalies teismas spręstų kitos šalies organizacijos veiksmų neteisėtumą, dėl to jos turi imunitetą.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų kolegija. *Valstybės žinios*, 2009 m. birželio 11 d., nr. 69-2798

⁸⁹ DRAKŠTAS, R., *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas*. Jurisprudencija, 2011, p. 1505.

⁹⁰ Reiktų paminėti, kad 2007 m. Jungtinės Karalystės parlamentas priėmė *The Corporate Manslaughter and Homicide Act* teisės aktą, kuriame pirmą kartą numatė valstybinėms institucijoms baudžiamąją atsakomybę, todėl tikėtina, kad ir kitos valstybės gali sekti pavyzdžiu bei įteisinti valstybinių institucijų patraukimą baudžiamajai atsakomybei.

Manytina, kad laikui bėgant turėtų kisti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 6 dalies nuostatos, kad negalima traukti baudžiamajon atsakomybėn savivaldybes, jų institucijas bei įstaigas. Tokia išvada darytina, įvertinus ar minėtos įstaigos vykdė viešąsias paslaugas ar veikė kaip verslininkai. Svarbus požymis yra tas, kad jos turi savo nuosavą turtą ir yra atskiri juridiniai asmenys, todėl turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė tam tikrais įstatyme numatytais atvejais.

2.2. Juridinio asmens samprata ir požymiai

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nepateikiama juridinio asmens sąvoka, bet ji apibrėžta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.33 straipsnyje⁹¹, taip pat apibrėžimus galime rasti ir kai kuriuose tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose.

Juridinio asmens esmės klausimas nagrinėjamas civilinėje teisėje ir išskiriamos svarbiausios juridinio asmens esmės teorijos: fikcijos bei realybės (organinė).

Remiantis fikcijos teorija, teigiama, kad vienintelis ir tikras teisės subjektas yra žmogus arba kitaip – fizinis asmuo. Žmonių grupės gali būti pripažįstamos kaip savarankiški teisės subjektai, tačiau tai yra ne kas kita kaip teisinė fikcija, kadangi pats juridinis asmuo neturi veiksnumo. Pagal šią teoriją, juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė negalima, nes jis pats negali atsakyti, o už jį atsako fiziniai asmenys.

Ši teorija turi nemažai oponentų, kurie palaiko realybės arba organinę teoriją, kurioje teigiama, kad juridinis asmuo realiai egzistuoja bei gali įgyti subjektines teises bei pareigas, pripažįstant, kad jis yra veiksnus subjektas. Pagal šią teoriją, juridinis asmuo savo veikloje vadovaujasi bendra valia, kuri gali nesutapti su į susivienijimą susijungusių fizinių asmenų valia bei galimybe veikti tik savo vardu, tai yra turėti bei įgyti subjektines teises ir pareigas. Juridinis asmuo yra veiksnus, jo veiksnumą įgyvendiną jo valdymo organai⁹².

Pagrįsti baudžiamosios atsakomybės taikymą galime tik vadovaujantis realybės teorija. Mūsų valstybės įmonių teisė yra linkusi į visišką juridinio asmens subjektyvumo pripažinimą ir priima realistinės (organinės) teorijos koncepciją.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 1998 m. gruodžio 22 d. Senato nutarime „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba išvaistymo baudžiamosiose bylose“ nurodė, kad „akcinės bendrovės turtas jos akcijų turėtojams ir net vieninteliam

⁹¹ Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme.

⁹² SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 98.

akcininkui yra svetimas⁹³. Šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teiginys įtvirtino nuostatą, kad juridinis asmuo yra atskiras teisinių santykių subjektas.

Toks juridinių asmenų statusas apibrėžiamas panašiai ir kitose valstybėse, tad galime teigti, kad šiuolaikinėms valstybėms yra būdinga realistinės (organinės) teorijos koncepcija.

Nagrinėjant juridinio asmens sampratą svarbūs yra teisės aktuose nustatyti požymiai, kuriais remiantis juridinį asmenį atskiriame nuo kitų susivienijimų. Tokių požymių yra dvi grupės – pirminiai ir išvestiniai. Pirminiais požymiais laikome tokias vidines juridinio asmens savybės, kai kiekviena yra būtina, o visos kartu – pakankamos, kad susivienijimas būtų laikomas juridiniu asmeniu⁹⁴.

Šiam požymiui priklauso organinis vientisumas, civilinis teisnumas ir veiksnumas, civilinis procesinis teisnumas ir veiksnumas.

Organinis vientisumas reiškia, kad susivienijimo struktūriniai padaliniai veikia viso juridinio asmens vardu. Civilinis teisnumas apibrėžiamas, kaip galėjimas turėti konkrečias civilinių įstatymų numatytas teises ir pareigas, na, o civilinis procesinis teisnumas – galėjimas turėti civilines procesines teises ir pareigas. Civilinis veiksnumas – tai galėjimas savo veiksmais įgyti ir įgyvendinti tokias teises bei savo veiksmais susikurti pareigas ir jas vykdyti, o civilinis procesinis veiksnumas – tai galėjimas savo veiksmais įgyti ir įgyvendinti civilines procesines teises ir pareigas bei jas vykdyti. Visi požymiai turi būti kaip vienas vienis.

Antrai kategorijai, kaip minėta, priklauso išvestiniai požymiai t.y. juridinio asmens pavadinimas ir turtas. Išvestiniai požymiai papildo pirminius juridinio asmens požymius, tačiau jie nėra būtini, kad susivienijimas būtų laikomas juridiniu asmeniu.

Juridinio asmens pavadinimas leidžia identifikuoti juridinį asmenį ir išskirti jį iš kitų juridinių asmenų. Pavadinimo turėjimą lemia organizacinis juridinio asmens vientisumas⁹⁵. Juridinio asmens organai veikia ne savo vardu, o juridinio asmens, todėl pavadinimas yra būtinas.

Kitas fakultatyvus požymis – turtas, tai materialiai juridinio asmens veiklos bazė (tai sudaro turto atskirumo požymio esmę). Juridinis asmuo gali valdyti turtą arba nuosavybės teise arba patikėjimo teise.

Apibendrintai galime sutikti su kai kuriais autoriais, kad juridinis asmuo gali priimti bei priima įvairius sprendimus ir yra atsakingas už tai, tad jei jo veikloje yra nusikalstamos veikos sudėties požymių – galime jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas. 1998 m. gruodžio 22 d. nutartimas, nr. 10, Teismų praktika.

⁹⁴ MIZARAS, V., et. al.. *Civilinė teisė. Bendriji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 224.

⁹⁵ MIZARAS, V., et. al.. *Civilinė teisė. Bendriji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 225.

Tą patvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarime nurodydamas, kad Lietuvoje yra taikoma juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė.

Dar viena svarbi klasifikacija yra skirstymas į įmones, įstaigas ir organizacijas. Taigi, įmonė yra susivienijimas, kuris užsiima ūkine komercine veikla, įstaiga – yra susivienijimas, kuris vykdo įstatymų nustatytas valstybės ar savivaldybės funkcijas (tikslas – tenkinti tam tikrus viešuosius interesus), o organizacija – bet kuris kitas susivienijimas tenkinantis jį sudariusių narių poreikius bei leidžia įgyvendinti nustatytus tikslus.

Pagal veiklos tikslus būna viešieji juridiniai asmenys bei privatūs. Skirtumas tas, kad viešieji juridiniai asmenys steigiami nesiekiant sau naudos (tai valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių sau naudos, įsteigti juridiniai asmenys), o privačių juridinių asmenų tikslas – tenkinti privačius interesus.

Juridiniai asmenys dar gali būti skirstomi pagal atsakomybės apimtį į neribotos ir ribotos atsakomybės juridinius asmenis. Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis atsako už juridinio asmens prievoles visu savo turtu, o ribotos – tik ta suma, kuria dalyvis sumokėjo kaip įnašą į juridinį asmenį, tačiau, šis niuansas taikomas tik civiliniams santykiams, baudžiamajai ir administracinei atsakomybei kilti visada yra neribota atsakomybė. Pažymėtina, kad ne visus juridinius asmenis galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 6 dalis nustato išimtis valstybei, savivaldybei, valstybės ir savivaldybės institucijoms ir įstaigoms, tarptautinėms viešosioms organizacijoms.

Juridinis asmuo baigiasi jį likvidavus ar reorganizavus. Juridinių asmenų reorganizavimo ir likvidavimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, atskirų įmonių rūšių įstatymai, atskirų įmonių įstatai bei kiti teisės aktai. Likvidavimas – tai toks pasibaigimas, kai veikla nutrūksta t.y. juridinio asmens egzistavimo pabaiga, o reorganizavimas – tai juridinio asmens pabaiga be likvidavimo procedūros.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.104 str. numato dar ir juridinio asmens pertvarkymo galimybę. Pertvarkymas – tai juridinio asmens teisinės formos pakeitimas, kai naujos teisinės formos juridinis asmuo perima visas pertvarkytojo juridinio asmens teises ir pareigas, tad tai nėra reorganizavimas, o tik teisinės formos pasikeitimas.

Teismų praktika, ne kartą, savo sprendimuose yra išaiškinus, kad jei po ikiteisminio tyrimo pradėjimo, įtarimo juridiniam asmeniui pareiškimo ar po bylos paskyrimo nagrinėti teisiamejame posėdyje yra pertvarkomas juridinis asmuo bei nauja bendrovė perima ankstesnės įmonės teises (tai galima nustatyti ištyrus naujos įmonės įstatus ar kitus

dokumentus), pareigas, turtą bei prievoles (įskaitant nesumokėtas į valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, taip pat mokesčio administratoriaus pareigūnų ir kitų valstybės institucijų priskaičiuotas sumas, tarp jų baudas ir delspinigius), tuomet, konstatuotina, kad pasikeitusi juridinio asmens teisinė forma nėra juridinio asmens pabaiga⁹⁶. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.95 straipsnio 1 dalį juridiniai asmenys pasibaigia likvidavimo arba reorganizavimo būdu. Juridinių asmenų pertvarkymas nėra jų pabaiga.

Pertvarkymas pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.104 straipsnio 1 dalį yra juridinio asmens teisinės formos pakeitimas, kai naujos teisinės formos juridinis asmuo perima visas pertvarkytojo juridinio asmens teises ir pareigas.

Juridinio asmens pertvarkymas nėra pagrindas atleisti juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Toks atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nenumatytas. Taip pat baudžiamasis įstatymas nenumato išimties individualiai (personalinei) įmonei kaip juridiniam asmeniui, kuriam netaikoma baudžiamoji atsakomybė, todėl teismas negali plečiamai aiškinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 6⁹⁷ dalį ir prie nustatyto baigtinio sąrašo viešų juridinių asmenų, kuriems netaikoma baudžiamoji atsakomybė, pridėti dar vieną – privatų.

Pažymėtina, kad jei įmonė nenutraukusi savo veiklos, o pertvarkyta, pavyzdžiui, iš individualios įmonės į uždarytą akcinę bendrovę, tuomet yra konstatuotinas faktas, kad juridinis asmuo ir toliau veikė, tik nauju teisiniu statusu (tapo ribotos civilinės atsakomybės juridiniu asmeniu), tačiau civilinės, bet ne baudžiamosios atsakomybės prasme. Baudžiamosios teisės praktikoje teisinio statuso pakeitimas nėra atsakomybę šalinanti aplinkybė, todėl toks juridinis asmuo yra nusikaltimo subjektas⁹⁸.

Pagal analizuojamą teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad pakeitus įmonės formą juridinis asmuo nesibaigia, tad jis išlieka nusikalstamos veikos subjektu⁹⁹.

Visiškai kitokią poziciją teismas formuoja dėl politinės partijos reorganizavimo klausimo, teigdamas, kad Lietuvoje nėra suformuotos teismų praktikos dėl reorganizuotos politinės partijos baudžiamosios atsakomybės, pabrėždamas, kad politinė partija dėl savo specifikos negali būti prilyginta įmonei, tokius savo motyvus pagrįsdamas tuo, kad po

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. liepos 2 d. nutartis, nr. 2K-355/2010.

⁹⁷ Pakeista Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio numeracija, iki 2016 m. lapkričio 16 d. atitinkamas straipsnis buvo 5 punkte, nes įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016 m. lapkričio 16, nr. 26876.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų išplėstinė teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 17 d. nutartis, nr. 2K-7-84/2012.

⁹⁹ Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. liepos 02 d. nutartis, nr. 2K-355/2010.

reorganizavimo susidaręs naujas politinis darinys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už kito juridinio asmens padarytas nusikalstamas veikas dėl šio juridinio asmens politinės partijos specifiškumo, negalima taikyti tam tikrų fiziniams ar juridiniams asmenims nustatytų baudžiamosios teisės normų, todėl kaltintas juridinis asmuo pasibaigė, jį reorganizavus ir išregistravus iš Juridinių asmenų registro, o dėl savo specifikos naujai įsteigtas reorganizuoto juridinio asmens teises ir pareigas perėmęs kitas juridinis asmuo nėra baudžiamosios atsakomybės pagal pareikštą kaltinimą subjektas¹⁰⁰.

Analizuojant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimą, žinoma, atsiranda ir oponentų nusistovėjusiai praktikai, teigiančių, kad baudžiant, pavyzdžiui, individualią įmonę yra pažeidžiamas *non bis in idem* principas. Tačiau atsikertant tokiai nuomonei, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas¹⁰¹ yra konstatavęs, kad *non bis in idem* principas nedraudžia už tą pačią veiklą bausti skirtingus asmenis t.y. atsižvelgiama į asmens tapatumą. Esmė yra ta, kad tiek savininkas, tiek individuali įmonė turi turėti skirtingas ir savarankiškas valias, t.y. siekiant juridinio asmens tikslų formuojama savarankiška, nuo įmonės savininko nepriklausančią juridinio asmens valią, pasirenkant ūkinės veiklos būdus, kurie bus arba teisėti arba neteisėti, todėl, akivaizdu, jog juridinis asmuo yra savarankiškas nusikalstamų veikų subjektas.

Tiriant bylas dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų, būtina nustatyti nusikalstamą veiką padariusį juridinį asmenį: ar toks juridinis asmuo išvis egzistuoja legaliai, nustatant juridinio asmens pavadinimą (pavadinimas juridiniam asmeniui yra jo identitetas, kaip fiziniam asmeniui vardas bei pavardė), registracijos kodą, veiklos formą (nuo jos priklauso ar juridinis asmuo išvis bus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn), turtą bei jo valdytojus.

Tai galima nustatyti surinkus dokumentus, apklausus liudytojus arba patikrinus valstybinį įmonių registrą.

Tiriant nusikalstamas veikas, kuriose įtariamas yra juridinis asmuo, renkant duomenis bei atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijas¹⁰², patariama surinkti šiuos dokumentus bei jų kopijas:

1. Juridinio asmens registracijos pažymėjimą;
2. Licenziją, leidžiančią užsiimti tam tikra veikla;
3. Juridinio asmens veiklos nuostatus;

¹⁰⁰Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 1 d. nuosprendis, nr. 1A-293-177/2016.

¹⁰¹Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 23 d. sprendimas administracinėje byloje, nr. A-15-00039-05.

¹⁰²Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu nr. I-188 rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo.

4. Duomenis apie juridinių asmenų registraciją ir juridinio asmens vardu registruotą turtą;
5. Dokumentus iš mokesčių inspekcijos apie įmonės finansinę veiklą ir mokesčius (esant būtinumui);
6. Dokumentus, įrodančius, kad tarp asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką ir, juridinio asmens yra teisiniai atstovavimo santykiai arba darbo santykiai (įgaliojimas, pavedimo sutartis, darbo sutartis, pareiginiai nuostatai ir pan.)

Šie duomenys gali suteikti papildomos informacijos būtinos kartu su fiziniu asmeniu nusikalstamą veiką inkriminuoti ir juridiniam asmeniui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo atveju labai svarbu nustatyti juridinio asmens akcininkus. Praktikoje yra buvę situacijų kai vienas iš akcininkų buvo kitas juridinis asmuo ir to juridinio asmens vadovas turėjo įgaliojimus valdyti bei vadovauti pirmajam juridiniam asmeniui. Problema patraukti toki juridinį asmenį baudžiamajai atsakomybei buvo išspręsta priimant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso įstatymą, papildantį straipsnį naujomis sąlygomis.

Atliekant tikrinimą finansinių dokumentų, sutarčių (įtariant juridinį asmenį padarius, pavyzdžiui, apgaulingos apskaitos tvarkymo nusikaltimą) privalomai turi būti atlikta dviguba patikra t.y. tikrinamas ne tik įtariamas juridinis asmuo, bet ir kiti juridiniai asmenys su kuriais turėjo verslo reikalų bei pirkto ar pardavė paslaugas.

Apibendrinant galima pasakyti, kad įrodinėjant juridinio asmens nusikalstamą veiką, pirmiausia įrodoma fizinis asmuo atitinkantis kodekso normos reikalavimus apklausiant liudytojus (darbuotojus, klientus, partnerius), patikrinant dokumentus nustatant ryšį (darbo sutartis, įsakymus, įgaliojimus ir panašiai), tuomet surenkami dokumentai įrodantys juridinio asmens galimą ryšį su fiziniu asmeniu: registracijos pažymėjimai (nuo kada registruotas, ar dar veikiantis subjektas), informacija apie akcininkus, registruotas prokūras, informacija apie valdomą turtą finansinius dokumentus. Žinoma, dokumentai renkami pagal atliktos nusikalstamos veikos pobūdį.

2.3. Juridinio asmens kaltės ir nusikalstamos veikos tikslo įrodinėjimas procese

Kaltė baudžiamosios teisės teorijoje įvardinama kaip „asmens, padariusio pavojingą veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviais nusikalstamos veikos požymiais.

Pirmiausia kaltei reikia nustatyti psichinį santykį su pagrindiniais sudėties požymiais, vėliau reikia nustatyti kaltės formą ir rūšį¹⁰³.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kuris yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jei veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti tinkamo elgesio bei padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį¹⁰⁴.

Kaltė laikytina būtinuoju požymiu traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse 20 straipsnyje apie kaltę nėra kalbama. Aiškinant šio straipsnio nuostatas reikia atsižvelgti į kitas baudžiamojo kodekso normas, *inter alia*, baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 3 dalį. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą aiškinant kartu su baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 3 dalyje nustatytu reguliavimu konstatuotina, kad juridinis asmuo už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką atsako tik esant juridinio asmens kaltei¹⁰⁵.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad juridinio asmens specifika suponuoja tai, kad šiuo atveju juridinio asmens kaltė dėl nusikaltimo padarymo neatsiejama nuo fizinio asmens, per kurį juridinis asmuo veikia.¹⁰⁶

Sprendžiant, ar juridinis asmuo kaltas pagal baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalį, reikia atsižvelgti į kaltininko – fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu. Teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens padeda atskleisti juridinio asmens veiklą reglamentuojantys norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, įgyvendinimas ir panašiai¹⁰⁷. Ir nors juridinio asmens kaltė yra glaudžiai susijusi su fizinio asmens kalte, tačiau ji nėra tapati šiai kaltei ir negali būti savaime perkeliama juridiniam asmeniui. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad įrodyta fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida juridinio asmens kaltės nustatymui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pabrėžiama, kad, ryšio egzistavimą parodo tai, kad juridinio asmens veiklos strategija, vidaus procedūros sudaro prielaidas (ar net yra orientuotos) juridiniam asmeniui veikti nusikalstamai, kai juridinis asmuo

¹⁰³ PIESLIAKAS, V., *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 352.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2012 m. sausio 10 d. nutartis*, nr. 2K-P-95/2012.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 str. 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 str. 5 d. (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 str. 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. sausio 27 d., nutarimas nr. 2K-9-303/2015*.

pripažįsta jo naudai padarytos nusikalstamos veikos rezultatus ir pan. Nagrinėjant konkrečią bylą juridinio asmens strategija turėtų būti vertinama atsižvelgiant į juridinio asmens veiklos kryptis, tikslus, numatomas perspektyvas ir pan.

Teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens padeda atskleisti juridinio asmens veiklą reglamentuojantys norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, įgyvendinimas ir pan. Svarbu tai, ar juridinio asmens savininkas (akcininkai) užtikrino veiksmingą fizinio asmens veiklos kontrolę ar toleravo atitinkamą veiklą ir kita.

Nustatant ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens, reikia įvertinti, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuotas juridinio asmens savininkas (akcininkai). Tai, kad juridinio asmens savininkas (akcininkai) nežinojo, neskatino arba nesudarė sąlygų fizinio asmens neteisėtiems veiksams, yra viena iš aplinkybių, pagal kurias sprendžiama apie juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Taigi juridinio asmens savininkas ar pagrindiniai juridinio asmens akcininkai, kurie turi sprendžiamojo balso teisę, fizinio asmens (kurio įgaliojimai nustatyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalyje) nusikalstamus veiksmus turi suvokti ir skatinti arba suvokti ir juos toleruoti¹⁰⁸.

Sprendžiant juridinio asmens kaltumo ir baudžiamosios atsakomybės klausimą, toks abipusis ryšys tarp kaltininko – fizinio asmens ir trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens turi būti nustatytas¹⁰⁹. Tokios pačios pozicijos laikomasi ir ankstesnėse nutartyse¹¹⁰.

Įrodinėjant juridinio asmens kaltę reikia remtis išsamia bylos duomenų analize, kaip antai, juridinio asmens kaltė įrodyta įrodymų visuma: juridinio asmens atstovų, liudytojų parodymais, ekspertų ir specialisto paaiškinimais bei rašytine bylos medžiaga, o tiesioginės tyčios buvimą grindė tuo, kad juridinis asmuo po administracinės nuobaudos skyrimo vykdė savo neteisėtą veiklą, taip pat retransliuodama kitą radijo programą, buvo

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad kaltinimo tvirtinimai, jog bendrovės lėšos iš tikrųjų buvo panaudotos bendrovės reikmėm, nors tai neužfiksuota buhalterinėje apskaitoje ir nepatvirtinta kitais įrodymais, nėra pakankamas pagrindas paneigti tai, kad įmonės turtas buvo pasisavintas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, 2014 m. sausio 21 d., nutartis, nr. 2K-138/2014.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 27 d., nutarimas nr. 2K-9-303/2015.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 27 d., nutarimas nr. 2K-269/2010.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 21 d., nutartis nr. 2K-582/2010.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2012 m. sausio 10 d., nutartis nr. 2K-P-95/2012.

gavusi Lietuvos radijo ir televizijos komisijos licenziją, taigi žinojo galiojančių teisės aktų reikalavimus, keliamus verčiantis tokia veikla¹¹¹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas juridinio asmens kaltę patvirtinančius įrodymus, įvertina kaip visą visumą: juridinio asmens atstovo parodymus (kuris neigė kaltę), liudytojų parodymus (kurie buvo netikslūs ir abejotini, kurių nepagrindžia kiti bylos duomenys), poëmio ir asmens kratos protokolus (kuriuose užfiksuota susitikimo laikas ir rastas vokas su pinigais), specialisto išvadą (kad ant vieno banknoto yra įtariamojo rankos delno pėdsakas), juridinio asmens direktoriaus raštai, išnagrinėjo telefoninių pokalbių vaizdo ir garso turinius (išsakyti žodžiai nei užslėpta forma, nei netiesiogiai nepatvirtino kyšio davimo, priëmimo, pažadëjimo aplinkybių) bei įvertinęs įrodymus, padarë išvadą, kad jų nepakanka konstatuoti, jog asmuo pažadëjo ir davë kyšį, o kitas jį savo naudai paëmë¹¹². Šiuo pavyzdžiu pabrëžiama, kad norint įrodyti tiek fizinio asmens kaltę, tiek juridinio asmens kaltę, surinkti įrodymai turi bûti tikslūs, patikimi, neabejotini, priešingu atveju visos abejonës taikomos įtariamojo naudai.

Fizinis asmuo veiką gali padaryti bet kuria kaltës forma, o teismas kiekvieną kartą įrodinëjant turi nustatyti konkrečią kaltës formą, tuo tarpu, juridinio asmens kaltës forma gali visiškai nesutapti su fizinio asmens. Kaip matyti iš kai kurių nutarčių pavyzdžių, ne visada, darydamas nusikaltimą fizinis asmuo, naudos siekia tik juridinio asmens labui, kartais jis veikia savanaudiškais tikslais. Taigi, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje numatyta netiesioginë atsakomybë, dël to taikyti šią normą gali bûti labai sunku, o kartais ir neįmanoma nustatyti konkretaus fizinio asmens, už kurio padarytą nusikalstamą veiką turëtų atsakyti juridinis asmuo¹¹³.

Nustatinëjant juridinio asmens kaltës klausimą privaloma įrodyti naudos požymį, nes tikslas apibrëžiamas nauda.

Juridinio asmens nauda ar interesas yra alternatyvios juridinio asmens atsakomybës sąlygos, iš kurių bent vieną būtina nustatyti. Labai svarbu atskirti fizinio asmens asmeninės naudos ir juridinio asmens naudos klausimus. Svarbu nustatyti ar darbuotojo arba atstovo motyvas ir tikslas buvo daryti nusikalstamą veiką siekiant naudos įmonei ir tokia darbuotojo ar atstovo veika susilaukë pritarimo, buvo leidžiama ar nurodoma taip veikti ar susilaukë vadovybës abejingumo, tokiais atvejais konstatuojama, kad juridinis asmuo nesiëmë jokių būtinų veiksmų tam sustabdyti ir tai bus pakankamas pagrindas patraukti juridiniam asmeniui baudžiamojon atsakomybën.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisëjų kolegija. 2016 m. birželio 28 d., nutarimas nr. 2K-262-697/2016.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisëjų kolegija. 2016 m. lapkritis 8 d., nr. 2K-338-648/2016.

¹¹³ LIGEIKAITË, I., *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybës sąlygos*. Jurisprudencija, 2003, p. 57.

Šiuo klausimu yra pasisakęs E.Sinkevičius¹¹⁴ ir jo nuomone nusikalstama veika laikytina padaryta juridinio asmens naudai jeigu:

1. Dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos padidėja juridinio asmens turto masės pinigine išraiška;
2. Dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo visiškai išvengia privalomų išlaidų ir išsaugo savo turto masės pinigine vertę nepakitusią;
3. Dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo privalomų išlaidų visiškai neišvengia, bet patiria jų mažiau nei iš tiesų turėjo patirti.

Naudos sąvoka dažniausiai aiškinama kaip turtinės naudos gavimas, o interesų – kitų (nebūtinai turtinių) juridinio asmens siekių įgyvendinimas¹¹⁵. Ši sąvoka labai aiškiai ir išsamiai atskleista ne vienoje teismų nutartyje, pažymint, kad Lietuvos Respublikos 20 straipsnio 2 dalies formuluotė „juridinio asmens naudai“ reiškia, kad kaltininko – fizinio asmens-nusikalstama veika turi būti siekiama naudos jo atstovaujamaam, kontroliuojamaam juridiniam asmeniui. Kartu tai atskleidžia fizinio asmens nusikalstamos veikos tyčinės kaltės turinį.

Sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygų klausimą, neturi reikšmės, ar dėl tokios fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinis asmuo gavo realios naudos, ar ne¹¹⁶.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalies formuluotė nereiškia, kad kaltininko – fizinio asmens nusikalstamos veikos tikslas – gauti naudos juridiniam asmeniui – yra vienintelis ar pagrindinis. Toks tikslas, būtinas pagrindžiant juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, gali būti įgyvendinamas ta pačia fizinio asmens nusikalstama veika siekiant ir kaltininko asmeninės naudos, jo paties ar kitų asmenų neteisėto praturtėjimo, nauda paprastai yra aiškinama kaip turtinės naudos gavimas, o interesų užtikrinimas – kaip reiškiantis kitų (nebūtinai turtinių) juridinio asmens siekių įgyvendinimą. Taigi „intereso“ sąvoka platesnė nei „naudos“ sąvoka ir gali apimti pastarąją. Konstatuojant šią juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygą turi būti nustatyta, kad iš nusikalstamos fizinio asmens veikos juridinis asmuo turi (turės) naudos ir tą naudą pripažįsta (pvz., neteisėtu būdu išgryninti pinigai, naudojami įmonės

¹¹⁴ SINKEVIČIUS, S. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos*, Teisė, 2003, p. 138.

¹¹⁵ ZAJANČAUSKIENĖ, J., *teismų praktikos aktualijos baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų*. Jurisprudencija, 2013, nr. 20 (4), p. 1527.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis, nr. 2K-620-677/2015.

interesams užtikrinti) arba kai juridinis asmuo suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais (pvz., juridinio asmens panaudojimas darant nusikalstamą veiką buvo realiai naudingas: įmonės ūkinės veiklos perspektyvai ir jos konkurencingumui, įmonės įvaizdžiui ar suteikė įmonei kokių nors pranašumų prieš kitas įmones konkuruojant viešųjų pirkimų konkursuose). Juridinio asmens nauda ar interesas yra alternatyvios jo atsakomybės sąlygos, iš kurių bent vieną būtina nustatyti¹¹⁷. Tokios pačios pozicijos teismai laikosi ir vėlesnėse nutartyse¹¹⁸.

Materialinė nauda pripažįstama kai juridinis asmuo gauna paskolą, išvengia mokesčių arba juos sumažina ir panašiais atvejais, o interesai yra tie atvejai kai asmuo laimi viešuosius konkursus, gauna užsakymus, pripažįstamas patikimu partneriu ir taip toliau¹¹⁹.

Labai svarbus niuansas yra tai, kad reikia nustatyti jog fizinis asmuo – kaltinamasis (ar įtariamasis), savo nusikalstama veika yra gavęs turtinės naudos ir ar ją panaudojo savo asmeninėms reikmėms ar bendrovės naudai, interesams. Ši aplinkybė leidžia nustatyti ar tokia veikla gali būti vertinama kaip juridinio asmens nusikalstama veika.

Teismų praktikoje tai nustatoma, kai pagal bylos aplinkybes yra aišku, jog įmonės valdymo organus sudarantys nariai yra suinteresuoti nusikalstamu būdu gryninti pinigus, dėl to įmonės veiklos politika nebūna nukreipta į tai, kad juridinis asmuo negalėtų veikti nusikalstamai, o įmonės veiklos strategiją formuojantys valdymo organai neužtikrina veiksmingos darbuotojo veiklos kontrolės, valdybos narių dauguma buvo suinteresuoti veikti nusikalstamai, o kitas valdybos narys buvo suinteresuotas tokiais įmonės valdybos narių veiksmais. Juolab, kad tuo metu buvęs valdybos pirmininkas parodė, jog įmonės lėšų stygiaus klausimą sprendavo generalinis direktorius, o akcininkai sprendavo tik dėl įstatinio kapitalo didinimo ar kitokio investavimo, kontroliuodavo bendrus rodiklius ir sprendavo strateginius klausimus. Pagal bendrovės įstatus visą operatyvinę veiklą vykdė generalinis direktorius ir jo pavaduotojas. Be to, vadovo ir jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu patvirtina ir tai, kad po darbuotojui inkriminuojamų nusikalstamų veikų padarymo jis nebuvo pašalintas iš bendrovės valdymo organų, o ir toliau ėjo direktoriaus pavaduotojo pareigas, buvo įmonės valdybos nariu, t.y. įmonė pripažino savo darbuotojo. Įmonės naudai padarytos nusikalstamos veikos rezultatus, taip pat yra nustatyta, kad apgaulės būdu gauti grynieji pinigai buvo naudojami darbuotojų

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2012 m. sausio 10 d. nutartis, nr. 2K-P-95/2012.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 10 d. nutartis, nr. 2K-277/2014.

¹¹⁹ ŠVEDAS, G., et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 122.

skatinimui, paskoloms ir reprezentacijoms, t.y. gerinti įmonės įvaizdį¹²⁰. Tokia praktika, nustatant naudos klausimą, suformuota ir taikoma daugelyje teismo sprendimų¹²¹.

Neįrodžius juridinio asmens naudos ar interesų požymio nusikalstamoje veikoje, o nustatčius fizinio asmens asmeninės naudos siekimą - juridinis asmuo išteisinamas. Tokia išvada nuosprendyje motyvuojama tuo, kad iš juridinio asmens vadovas pasisavino ženkliai didesnę sumą nei bendrovė nesumokėjo PVM mokesčio ir pelno mokesčio, tai yra mokesčiai mažesni už bendrovės patirtą žalą¹²².

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartimi konstatavo, kad asmeninė nauda nustatyta kai per teisminį posėdį direktorius davė parodymus, kuriais jis patvirtino, kad visus pasisavintus įmonės pinigus naudojo savo reikmėms bei tai patvirtino kitų darbuotojų duoti parodymai, kad jie net nenutuokė apie tokius nusikalstamus veiksmus (nors ikiteisminio tyrimo metu teigė, kad veikė juridinio asmens naudai).

Apibendrinant galima teigti, kad nustatinėjant juridinio asmens kaltės klausimą labai svarbią reikšmę turi subjektyvių požymių įvertinimas. Tikslas, kaip siekimas naudos ar interesų, svarbus požymis įrodant kaltę, priešingu atveju juridinis asmuo išteisinamas.

¹²⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis, nr. 1A-135-256/2014.

¹²¹ Vilniaus apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 29 d. nutartis, nr. 1A-131-483/2015.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis, nr. 2K-582/2010.

3. TRAUKTINO BAUDŽIAMAJAI ATSAKOMYBEI JURIDINIO ASMENS ATSTOVAS KAIP ĮRODINĖJIMO SUBJEKTAS

Juridinis asmuo negali pats įgyvendinti jam įstatymo suteiktų teisių bei pareigų, tad procese ypatinga vietą užima trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovas.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 388 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tokiu atstovu gali būti juridinio asmens vadovas, ar darbuotojas arba advokatas, juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese¹²³. Identiškas reikalavimas juridinio asmens atstovui yra įvardintas ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo¹²⁴.

Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra vieningo vadovo sąvokos apibrėžimo. Bendrovės vadovo sąvoką galima apibrėžti tiek kaip vienasmenį bendrovės valdymo organą, tiek kaip kolektyvinį.

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnyje bendrovės vadovas įvardinamas kaip fizinis asmuo, kurį renka ir atšaukia bei atleidžia iš pareigų, nustato jo atlyginimą, tvirtina pareiginius nuostatus, skatina jį ir skiria nuobaudas bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma – stebėtojų taryba, o jei nesudaroma ir stebėtojų taryba – visuotinis akcininkų susirinkimas).

Bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo dienos, jeigu su juo sudarytoje sutartyje nenustatyta kitaip. Su juo yra sudaroma darbo sutartis. Jis organizuoja kasdieninę bendrovės veiklą, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis, skatina juos ir skiria nuobaudas. Jis veikia bendrovės vardu ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatytas kiekybinis atstovavimas bendrovei. Vadovo atsakomybės yra išvardintos minėto straipsnio 12 punkte, nurodant, kad jis atsako už bendrovės veiklos organizavimą bei jos tikslų įgyvendinimą, metinių finansinių ataskaitų rinkinio sudarymą ir bendrovės metinio pranešimo parengimą ir kitas veiklas¹²⁵.

Bendrovės vadovo specifinės funkcijos gali būti nustatomos pareiginėse instrukcijose bei kituose lokaliniuose teisės aktuose.

Taigi, vadovas turi būti įsigilinęs į įmonės veiklą, todėl preziumuojama, kad jis yra kompetentingas tinkamai atstovauti juridinio asmens interesus.

¹²³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 388 straipsnis, 1 dalis, *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341

¹²⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu nr. I-188 rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo

¹²⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse ar kituose teisės aktuose nėra tiksliai įvardinta, tačiau manytina, kad juridinio asmens atstovu negali būti juridinio asmens vadovas, kuris pats yra traukiamas baudžiamajai atsakomybei už padarytas nusikalstamas veikas kaip fizinis asmuo. Tokia nuostata taikoma ir teismų praktikoje¹²⁶.

2008 metų gruodžio 8 dienos Kauno apygardos teismo nutartyje buvo nurodyta, kad esant taisyklei, jog juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė negali kilti, nesant fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos, ir galiojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24 straipsnio nuostatai, kad bendrininkavimas tarp fizinio asmens ir juridinio asmens negalimas, darytina išvada, kad už tą pačią veiką atskirai baudžiamas ir fizinis asmuo ir juridinis¹²⁷.

Ši nuostata, atsirado iš to, kad būdamas atstovu bei naudodamasis jam suteiktomis teisėmis, atstovas turi padėti proceso dalyviui įgyvendinti atstovaujamojo teises bei teisėtus interesus, na o jei pats fizinis asmuo traukiamas baudžiamajai atsakomybei ir atstovautų juridinio asmens interesus – būtų pažeistos juridinio asmens teisės į teisingą procesą, nes atstovas naudotų įvairias strategijas, kad išvengtų ar palengvintu savo kaltę, taip pat tokiu atveju būtų pažeista juridinio asmens teisė į gynybą bei juridinio asmens statusas būtų nelygiavertiškas su fiziniu, taip pažeidžiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalį¹²⁸, kuri nustato, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs.

Taip pat tinkamas juridinio asmens atstovas gali būti – juridinio asmens darbuotojas, kuris užima vadovaujančias pareigas bei galintis tinkamai atstovauti juridinio asmens interesams. Minėtas asmuo privalo būti veiksnus arba dėl pakankamo profesinio lygio bei turimo išsilavinimo gali tinkamai suvokti atstovo pareigų prasmę (toks darbuotojas gali būti didesnių įmonių filialo ar departamento vadovas ir pan.).

Darbuotojo sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos darbo kodekso 15 straipsnyje, nurodant, kad tai fizinis asmuo, turintis darbinį teisnumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą¹²⁹.

¹²⁶ Viena iš keleto baudžiamųjų bylų, kaip pavyzdys, yra nr. 1A-193/2010, kurioje „Juridinio asmens vadovas, pagal BPK 388 str. 1 d. nuostatas, šioje byloje negalėjo būti įgaliotas atstovauti juridinį asmenį ir negali būti laikomas šio asmens atstovu, nes jis pats yra patrauktas baudžiamajon atsakomybėn kaip fizinis asmuo už analogiškas nusikalstamas veikas, padarytas jo vadovaujamo juridinio asmens naudai. Be to, apeliacinės instancijos teisme išryškėjo akivaizdi priešprieša tarp T. S. ir juridinio asmens interesų. Todėl T. S. skunde išdėstyti argumentai dėl juridinio asmens atsakomybės ir paskirtos bausmės apeliacinio skundo ribose negali būti nagrinėjami ir tenkinami. Ta pati mintis aptarta ir Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendyje nr. 1A-264-303/2012.

¹²⁷ Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas. 2008 m. gruodžio 8 dienos, nutartis, nr. 1-197-383/2008.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

Dar vienas tinkamas juridinio asmens atstovas nurodomas kaip advokatas, kuris turi būti įgaliotas atstovauti juridinį asmenį procese.

Advokatas dažniausiai skiriamas kai juridinis asmuo neturi tam tinkamo darbuotojo arba jei manoma, kad tikslinga jog juridinį asmenį atstovautų advokatas.

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo penktą skirsnį 21 straipsnio 8 punktą (reguliuojantį antrinės teisinės pagalbos teikimą), juridinio asmens, traukiamo baudžiamajai atsakomybei, atstovu gali būti skiriamas ir antrinę teisinę pagalbą teikiantis advokatas¹³⁰.

Ši pozicija laikytina teisinga, nes jei juridinis asmuo pripažįstamas tinkamu subjektu, kurį galima patraukti baudžiamajai atsakomybei, turėtų būti taikomos identiškos sąlygos, kaip ir fiziniam asmeniui – galimybė ginti savo teises.

2012 m. Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėjo skundus dėl Vilniaus apygardos teismo nutarties, kuria kaltinamiesiems buvo paskirti valstybės gynėjai. Kaltinamajam juridiniam asmeniui (partijai) buvo paskirta valstybės teisinę pagalbą teikiantis gynėjas, nurodant, kad kaltinamojo teisė pasirinkti gynėją nėra absoliuti, jei kitomis priemonėmis neįmanoma užtikrinti nekliudomo, operatyvaus, sąžiningo baudžiamojo proceso ir kaltinamųjų teisių bei jų teisėtų interesų gynimo. Minėtoje byloje susidariusi situacija, ne tik trukdė operatyviam bylos nagrinėjimui, bet ir buvo pažeidžiama teisė, kad byla per kuo trumpesnę laiką tarpą lygybės bei viešumo sąlygomis būtų teisingai išnagrinėta (byloje ne kartą teismo posėdžiai buvo atidėti, nes gynėjai negalėdavo dalyvauti ar būdavo nutraukiama sutartis dėl teisinės pagalbos teikimo, taip tempiant laiką ir apsunkinant teismo darbą nustatyti tiesą byloje).

Taigi, šiuo atveju gynėjas buvo paskirtas neatsižvelgiant į ginamojo norus turtėti konkretų advokatą, be to, naujo gynėjo paskyrimas netrukdo bylos procese dalyvauti asmens ankščiau paskirtam gynėjui, tiesiog, jei ateityje kaltinamieji atsisakytų gynėjų ar jie neatvyktų, byloje būtų valstybės gynėjas, susipažinęs su bylos medžiaga ir taip užtikrintų tinkamą gynybą, procesas nenutrūktų ir jį būtų galima tęsti toliau¹³¹.

Dėl svarbių priežasčių (pavyzdžiui išėjus darbuotojui iš darbo ar jam mirus) gali būti paskirtas ir kitas trauktino baudžiamajai atsakomybei juridinio asmens atstovas. Svarbu, kad juridinis asmuo suteiktų jam įgaliojimą atstovauti.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 18-572.

¹³¹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 8 d., nutartis, nr. 1N-27/2012.

Pateikus įgaliojimą ikiteisminio tyrimo pareigūnas priima nutarimą pripažinti asmenį juridinio asmens atstovu ir tuomet, jis būtinai turi būti supažindintas su pranešimu apie įtarimą dėl nusikalstamos veikos.

Reikėtų atkreipti dėmesį į Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnį, kuriame įtvirtinta nuostata, kad atstovas negali būti apklausiamas kaip liudytojas, kadangi jis sužino aplinkybes atlikdamas savo pareigas.¹³² Manytina, kad jei labai reikia apklausti kurį nors asmenį apie svarbias bylai aplinkybes, tai turėtų, minimas asmuo, būti apklaustas kaip liudytojas¹³³, o atstovu paskiriant kitą tinkamą asmenį.

Lietuvos teismų praktikoje įtvirtinta, tiek Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 388 straipsnio 4 dalyje nurodyta pozicija, kad trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovas naudojasi visomis įtariamojo ir kaltinamojo teisėmis¹³⁴.

Juridinio asmens atstovas turi teisę žinoti, kuo yra kaltinamas juridinis asmuo, turi teisę į gynėją, pateikti tyrimui reikšmingus dokumentus ir daiktus, pateikti prašymus, pareikšti nušalinimus, susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus bei sprendimus. Taip pat atstovas bylos nagrinėjimo metu teisme turi teisę žinoti, kuo yra kaltinamas juridinis asmuo, gauti kaltinamojo akto nuorašą, susipažinti su byla, pasidaryti kopijas, turėti gynėją ar gynėjus, pateikti prašymus, pareikšti nušalinimus, teikti įrodymus ir dalyvauti juos tikrinant, posėdžio metu užduoti klausimus, pateikti paaiškinimus, pareikšti savo nuomonę, dalyvauti baigiamosiose kalbose jei nėra gynėjo, kreiptis į teismą paskutiniu žodžiu, apskusti¹³⁵ teismo nuosprendį ir nutartį¹³⁶.

Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija nustatė, kad pagal bylos duomenis juridinio asmens direktorius toje pačioje byloje turi nuteistojo statusą, todėl jis negali būti pripažintas tinkamu nuteistojo juridinio asmens atstovu. Naujas tinkamas juridinio asmens atstovas nepaskirtas, todėl apeliacinio skundo dalis buvo nenagrinėta, konstatavus jog nuteistojo juridinio asmens vardu padavė neįgaliotas asmuo¹³⁷.

¹³² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentare teigiama, kad jei atstovu paskirtas juridinio asmens vadovas ar darbuotojas žino kokias nors reikšmingas bylai aplinkybes, jis ikiteisminio tyrimo metu ir nagrinėjant bylą teisme apklausiamas kaip liudytojas, nes toks atstovas nėra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir jam nesuteikiama konstitucinė teisė neduoti parodymų.

¹³³ Taikant liudytojo nepakeičiamumo principą.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21 straipsnio 4 dalyje bei 22 straipsnio 3 dalyje yra nustatytos įtariamojo bei kaltinamojo teisės.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 390 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybė juridinio asmens atstovo apskusti nuosprendį apeliacine tvarka.

¹³⁶ GODA, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys, (1-220 straipsniai)*. Vilnius, 2003, p. 49-58.

¹³⁷ Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 19 d. nutartis, nr. 1A-264-303/2012.

Juridinio asmens atstovas yra apklausiamas ir tuomet surašomas apklausos protokolas¹³⁸, bet tai turi būti padaryta iki kaltinamojo akto surašymo.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, galima teigti, kad juridinio asmens atstovas yra ypatingas subjektas, nes per jį juridinis asmuo įgyvendina jam suteiktas teises ir pareigas procese. Tinkamu atstovu pripažįstamas įgaliotas juridinio asmens vadovas, darbuotojas ar advokatas.

Netinkamu trauktino baudžiamajai atsakomybei juridinio asmens atstovu laikytinas vadovas arba darbuotojas, kuris pats yra traukiamas kaip fizinis asmuo atsakomybei už padarytą nusikalstamą veiką, taip pat netinkamu atstovu pripažįstamas, darbuotojas, jei jis yra neveiksnius arba dėl nepakankamo profesinio lygio ar menko išsilavinimo negali tinkamai suvokti savo pareigų esmės. Taip pat gali būti pripažįstamas netinkamu subjektu ir advokatas, jei jis gali būti nušalinamas nuo proceso, esant aplinkybėms, numatytoms Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 61 straipsnyje.

Kartais kyla nesklandumų dėl advokato teisinės pagalbos išlaidų apmokėjimo, jei trauktina baudžiamojon atsakomybėn įmonė yra labai nedidelė, dirba tik vadovas ir buhalterinę apskaitą tvarko apskaitos paslaugas teikianti įmonė arba kartu dirba nekvalifikuotas darbuotojas, faktiškai jokios veiklos nevykdo, o įmonės vadovas traukiamas kaip fizinis asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, pripažįstamas kaip netinkamas atstovas, o kitas darbuotojas neturi tam tinkamų žinių. Įmonėje pinigų nėra pasisamdyti advokatą. Pagal advokatūros¹³⁹ įstatymo 40 straipsnį kliento nemokumas nėra svarbi priežastis atsisakyti atstovauti klientą teisme, tad manytina, kad būtų sandomas gynėjas, bet ar negaudamas atlygio už savo darbą jis tikrai atliks savo pareigą tinkamai? Pažymėtina, kad teismai yra ne kartą konstatavę savo nutartyse, kad kaltinamojo teisė pasirinkti gynėją nėra absoliuti, jei kitomis priemonėmis neįmanoma užtikrinti nekliudomo, operatyvaus, sąžiningo baudžiamojo proceso ir kaltinamųjų teisių bei jų teisėtų interesų gynimo, tad teismas pats paskiria valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, o išlaidas vėliau išieškos iš juridinio asmens.

Tad, darytina išvada, kad atsižvelgiant į susiklosčiusią teisinę praktiką bei įstatymo reikalavimus, juridinis asmuo pilnai gali įgyvendinti savo teises ir pareigas per tinkamą atstovą.

Apibendrinant reiktų pažymėti, kad atstovavimas juridiniam asmeniui yra privalomas, nes kitaip juridinis asmuo nesugebėtų įgyvendinti savo teisių ar pareigų ir tuo atstovavimas skiriasi nuo fizinio asmens atstovavimo.

¹³⁸ Apklausos protokolas surašomas vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188 straipsnio reikalavimais.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004, nr. 50-1632.

IŠVADOS

1. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė bei jos įteisinimas siejamas su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais ir tik 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje buvo nustatytas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės teisinis reguliavimas. Šiuo metu juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra nustatyta 126 straipsniuose, ir tai sudaro apie 49 procentus visų specialiosios dalies normų;

2. Išanalizavus bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų įrodinėjimo procesą, nustatyti tokie ypatumai:

- a) specifiniai įrodinėjimo subjektai: fizinis asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesams ir juridinio asmens atstovas;
- b) juridinis asmuo kaip įrodinėjimo dalyko tam tikra sudėtinė dalis;
- c) kaltė – juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką jo naudai ir interesams. Pabrėžiama, kad juridinio asmens kaltė nėra tapati fizinio asmens kaltei ir negali būti savaimė perkeliama juridiniam asmeniui- tai yra tik prielaida juridinio asmens kaltei;
- d) tikslas tai veika padaryta ja naudai ar interesais. Neįrodžius juridinio asmens naudos požymio nusikalstamoje veikoje, o nustačius fizinio asmens asmeninę naudą – juridinis asmuo išteisinamas.

3. Juridinio asmens atsakomybė kyla už Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio numatytų fizinių asmenų nusikalstamas veikas, kurias jie atliko juridinio asmens naudai ar interesams;

Fizinis asmuo veikiantis juridinio asmens naudai turi būti:

- a) Vienasmenis juridinio asmens valdymo organas arba kolegialaus valdymo organo narys – vadovaujantis pareigas užimantys subjektai. Jų funkcijos gali būti nustatomos pareiginėse instrukcijose, taip pat yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme bei kituose teisės aktuose, lokaliniuose dokumentuose. Taip pat vertintini ir liudytojų parodymai (darbuotojų, klientų ir panašiai);
- b) Juridinio asmens darbuotojas arba juridinio asmens įgaliotas atstovas – veikiantis nurodymu arba leidimu, arba dėl nepakankamos priežiūros ar kontrolės vadovujančių asmenų. Šie požymiai įrodomi atsižvelgiant į darbo sutartį, išduotus įgaliojimus (prokūras, pavedimo sutartis ir panašiai), liudytojų parodymus.

4. Netinkamais juridinio asmens atstovais pripažįstami vadovas, kuris pats yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tas pačias padarytas nusikalstamas veikas, darbuotojas, kuris yra neveiksnius arba menko profesinio išsilavinimo ar nepakankamo profesinio lygio negalintis tinkamai atstovauti bei advokatas, jei jis gali būti nušalintas nuo proceso, esant aplinkybėms, numatytoms Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 61 straipsnyje;
5. Įrodinėjant juridinį asmenį svarbu nustatyti ar jis egzistuoja legaliai, nustatomas juridinio asmens pavadinimas, registracijos kodas, veiklos forma, turtas bei jo valdytojai. Šie duomenys gaunami surinkus atitinkamus dokumentus, atlikus liudytojų apklausas, patikrinus valstybinį įmonių registrą. Dokumentai renkami atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijas bei atitinkamos nusikalstamos veikos pobūdį;
6. Įrodinėjant juridinio asmens kaltę svarbu įrodyti fizinio asmens kaltę, veikiančio jo vardu, jo naudai ar interesams. Ryšį tarp juridinio asmens ir fizinio asmens padeda atskleisti norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, jos įgyvendinimas, informacija apie akcininkus, veiklos dokumentai, liudytojų parodymai ir panašiai;
7. Nauda – požymis, kurį privalu įrodyti. Tai tikslas, kurio siekė fizinis asmuo. Nauda juridiniam asmeniui laikytina padaryta kai dėl fizinio asmens veiksmų juridinio asmens turtas padidėja, nepakinta (nes išvengiama privalomų išlaidų) arba privalomų išlaidų patiria gerokai mažiau;
8. Bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų dažniausiai naudojami įrodymai nėra labai įvairūs. Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia nusikaltimų padaroma finansinio ar ekonominio pobūdžio, tai įrodinėjimas vyksta surenkant dokumentus, kuriuos rekomenduoja surinkti atitinkami teisės aktai, panaudojant liudytojų parodymus, eksperto išvadas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. NORMINIAI AKTAI

Tarptautinės sutartys

1. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 68-2497.
2. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 96-3016.
3. 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K3 straipsniu. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 112-4178.
4. 1996 m. protokolai, parengti vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, pridedami prie Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 112-4178.
5. 1997 m. Antrasis protokolai, parengti vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, *Valstybės žinios*, 2004, nr. 112-4178.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

6. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.
8. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
11. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.
12. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 102-2049.
13. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914.
14. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, 50-1632.
15. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 18-572.

16. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. 26876.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 387, 390 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, nr. 26877.
18. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 173-6429.

Kitų valstybių teisės aktai

19. Jungtinės Karalystės 2007 m. parlamento aktas (UK The Corporate Manslaughter and Homicide Act 2007). Žiūrėta 2016 m. lapkričio 25 d. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/contents>.

II.SPECIALIOJI LITERATŪRA

20. ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Teisinės informacijos centras*, 2005.
21. ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U. Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 2006, p. 72.
22. ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, U. Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai. *Jurisprudencija*, 2007, p. 77.
23. AŽUBALYTĖ, R.; ZAJANČAUSKIENĖ J. *Baudžiamojo proceso teisė. Bendrosios dalies kurso pagrindinės tezės: metodinė priemonė*. Vilnius, 2006.
24. AŽUBALYTĖ, R.; *et. al.* *Baudžiamojo proceso teisė: metodinė priemonė*. Vilnius, 2014.
25. BARKAUSKAS, A. *Kriminalistinės versijos*. Vilnius, 2000.
26. COFFEE, C. J. *Corporate Criminal Liability: An Introduction and Comparative Survey, Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities*. Freiburg im Bressgau, 1999.
27. DRAKŠTAS, R. Ar pagrįstai yra ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas. *Jurisprudencija*, 2011, p. 1505.

28. DAUKŠAITĖ, I.; RAGAUSKIENĖ- KAVOLIŪNAITĖ, E. *Teismų praktika korupcijos bylose: kai kurie Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją nuostatų dėl bausmių juridiniams asmenims skyrimo ir turto konfiskavimo įgyvendinimo aspektai*. Vilnius, 2015.
29. GODA, G. Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai. *Teisė*, 2002, p. 42-53.
30. GODA, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys, (1-220 straipsniai)*. Vilnius, 2003
31. GODA, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys, (221-461 straipsniai)*. Vilnius, 2003.
32. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius, 2011.
33. KURAPKA, V. E. et. al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Vilnius, 2011.
34. KURAPKA, V. E.; MATULIENĖ, S. *Kriminalistika: teorija ir technika*. Vilnius, 2012.
35. LIGEIKAITĖ, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*, 2003, p. 51.
36. MIZARAS, V., et. al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2009.
37. PANOMARIOVAS, A. Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*, 2005, p. 50.
38. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius, 2009.
39. RINKEVIČIUS, J. *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai*. Vilnius, 1990.
40. SINKEVIČIUS, S. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. *Teisė*, 2000, p. 98.
41. SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius, 2006.
42. SINKEVIČIUS, S. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė*, 2003, p. 138.
43. ŠVEDAS, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius, 2004.
44. ŠVEDAS, G., et. al. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios*

- justicijos doktrinoje*. In Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui 10 metų recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2011.
45. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius, 2000.
46. ZAJANČAUSKIENĖ, J. Teismų praktikos aktualijos baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. *Jurisprudencija*, 2013, p. 1527.
47. WAGNER, E. R. *Criminal Corporate Character*. Florida Law Review, 2013.

III. TEISMŲ PRAKTIKA

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

48. Gāfgen prieš Vokietiją (*Gāfhen vs Germany*, no. 22978/05, judgment of 1 June 2010).
49. Air Canada prieš Didžiąją Britaniją (*Air Canada vs UK*, no. 18465/91, judgment of May 1995).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

50. 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2002, 113-5057.
51. 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarko ir sąlygų“ 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo nr. 27 „Dėl gyvenamųjų

- namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija). *Valstybės žinios*, 2003, nr. 181-6708.
52. 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinių draudimo pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo“ nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija). *Valstybės žinios*, nr. 115-5221.
53. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su jai susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams. *Valstybės žinios*, nr. 181-6708.
54. 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo apžvalgos ir nutartys

55. Baudžiamųjų bylų skyriaus Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. In *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“*, nr. 27, p. 320-388.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2009 m. vasario 10 d. nutartis, nr. 2K-7-48/2009.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 04 d. nutartis, nr. 2K-489/2010.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2010 m. liepos 02 d. nutartis, nr. 2K-355/2010.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis, nr. 2K-582/2010.

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 27 d. nutartis, nr. 2K-269/2010.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 08 d. nutartis, nr. 2K- 345/2011.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų išplėstinė teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 17 d. nutartis, nr. 2K- 7-84/2012.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų plenarinė sesija. 2012 m. sausio 10 d. nutartis, nr. 2K- P-95/2012.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis, nr. 2K- 557/2012.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2013 m. liepos 03 d. nutartis, nr. 2K- 302/2013.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 10 d. nutartis, nr. 2K- 277/2014.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų plenarinė sesija. 2014 m. kovo 13 d. nutartis, nr. 2K- P-89/2014.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 21 d. nutartis, nr. 2K- 138/2014.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 27 d., nutartis, nr. 2K-9-303/2015.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 20 d., nutartis, nr. 2K-93-489/2015.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 22 d., nutartis, nr. 2K-620-677/2015.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2016 m. birželio 28 d. nutartis, nr. 2K- 262-697/2016.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 08 d. nutartis, nr. 2K- 338-648/2016.

Kitų teismų nutartys

74. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2010 m. gegužės 17 d. nutartis, nr. 1A-193/2010.
75. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 19 d. nutartis, nr. 1A-264-303/2012.

76. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 08 d. nutartis, nr. 1N-27/2012.
77. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 29 d. nutartis, nr. 1A-131-483/2015.
78. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 01 d. nutartis, nr. 1A-293-177/2016.
79. Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų teisėja. 2013 m. kovo 22 dienos nuosprendis, nr. 1-52-303/2013.
80. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis, nr. 1A-135-256/2014.
81. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. Šiuo metu dar nagrinėjama teisme nutartis, nr. 1A-275-209/2016.
82. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 08 d. nutartis, nr. 1-197-383/2008.
83. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. spalio 27 d. nutartis, nr. 1A-196-255/2016.
84. Vilniaus miesto apylinkės teismo Baudžiamųjų bylų teisėja. 2014 m. lapkričio 19 d. nuosprendis, nr. 1-412-119/2014.
85. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2005 m. kovo 23 d., sprendimas nr. A-15-00039-05.

SANTRAUKA

Įrodinėjimas yra viena svarbiausių baudžiamosios proceso dalių, kuria siekiama nustatyti ar yra padaryta nusikalstama veika ir nustatyti ją padariusį asmenį.

Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė bei jos įteisinimas siejamas su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais. Lietuvoje juridinio asmens atsakomybė įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje.

Išanalizavus bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų įrodinėjimo procesą, nustatyti specifiniai įrodinėjimo subjektai, tokie kaip fizinis asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesams, juridinio asmens atstovas, per kurį juridinis asmuo įgyvendina savo teises bei pareigas, juridinis asmuo kaip įrodinėjimo dalyko tam tikra sudėtinė dalis bei kaltės ir tikslo ypatumai.

Juridinio asmens atstovu gali būti pats vadovas, kompetentingas darbuotojas ar advokatas, kurį įgalioja juridinis asmuo. Jei vadovas yra pats kaltinamasis, tuomet jis laikomas netinkamu būti juridinio asmens vadovu.

Analizuojant magistro darbo temą įrodinėjimo procesą dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų buvo siekiama nustatyti atsirandančius įrodinėjimo ypatumus. Šiuo tikslu buvo ištirtos ne viena dešimtis Lietuvos teismų baudžiamųjų bylų, kuriose kaltinamas ar įtariamas juridinis asmuo.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjami juridinių asmenų nusikalstamos veikos įrodinėjimo teoriniai ir praktiniai aspektai. Išanalizuoti subjektai dalyvaujantys įrodinėjimo procese, išskiriant ypatumus, kuriuos lemia bylos dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų. Taip pat išanalizuotas įrodinėjimo dalykas ir jo ypatumai įrodinėjant juridinių asmenų nusikalstamas veikas;

Antroje darbo dalyje buvo išnagrinėtos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos, atskirai aptariant juridinio asmens kaltės ir tikslo klausimus. Kaltės klausimas savaime suponuoja, tokių bylų įrodinėjimo ypatumus, kadangi fizinis asmuo padaro nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesams.

Trečioje darbo dalyje atskirai aptariamas juridinio asmens atstovas, kadangi per šį subjektą juridinis asmuo gali save atstovauti bei taip įgyvendinti jam suteiktas teises.

Šio darbo pabaigoje pateikiamos išvados, iš kurių svarbiausios yra tai, kad įrodinėjant juridinių asmenų nusikalstamas veikas būtina nustatyti ne tik fizinį asmenį, turintį specialius požymius, kuris padarė nusikaltimą juridinio asmens naudai ir interesams, jo ryšį su juridiniu asmeniu, bet ir patį juridinį asmenį ir jo kaltę.

Peculiarities of Burden of Proof in Cases of Offenses committed by Legal Person

SUMMARY

There are at least three different ways that corporation can be viewed as a person: a moral person, a natural person, and a legal person. A corporation clearly is not a natural person, it is legal person, and arguably is a moral person that should be „held morally accountable for its actions. Legal person always serves as auseful legal fiction¹⁴⁰.

The evidences in Criminal law are one of essential activities to proff offenses committed by Legal Person.

Today, in many Countries, corporations are treated in many ways as though they were natural person. They can own property, participate in binding legal contracts, can be sued in court, can be prosecuted and held responsible for criminal actions.

In Lithuania Criminal Liability of legal person is validated and closely associated within international obligations. Lithuania has established the Legal Person criminal liability in 20th of Article in the Criminal Code of Lithuania.

Civil Code provides several types of legal person, but there isn't any definition in Criminal code. There are Private and Public companies.

Under legislation of Lithuania the are some peculiarities to burden of proof in cases of offenses committed by Legal Person.

First of all, Legal Person always is responsible for others individuals made crimes and representative, because Legal Person can't implement it's rights given by law. The suitable representator could be head of a company or competent employee, also a lawyer. If the company's leader is also accused of the same crime, so he can't be appropriate representation. Also there are some noticeable peculiarities in the subject of evidence, which are determinated by Lithuanian Criminal Code in 20th Article.

In this Diploma work the author analyzed the peculiarities to burden of proff in cases of offenses committed by Legal Person, for this puprose has been examined several tens of Lithuanian Court decisions in which are suspected Legal Person of criminal activities.

In the first part of work are analyzes the theory of evidence, briefly discused the peculiarities. Special attention is paid for the Subjects.

In the second part of work are debated about Legal's Person's fault, also are analyzed the criminal liability in Lithuania.

¹⁴⁰ WAGNER, E. R. *Criminal Corporate Character*. 2013, Florida Law Review, p. 14.

The third part of work intended to Legal Person representator, because it is very exclusive peculiarity in the cases like that. Legal Person can't represent themselves.

The last chapter intended for conclusion, which adopted pursuant to that the burden of proof in the cases concerning the criminal offences of legal persons occurred within special subjects, subject of evidence, offense accrues within the fault and benefits issues. Consequently, The Lithuanian legal system is well organizes for detenion, restraint crimes committed by Legal Person.

PRIEDAI

2 lentelė. Atskirų nusikalstamų veikų padarytų įtariamų juridinių asmenų skaičius 2012-2016 m.

Nusikalstama veika	2012	2013	2014	2015
XII skyrius „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“				
BK 132 str. „Neatsargus gyvybės atėmimas“	-	-	1	1
XXVII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens socialinėms teisėms“				
BK 176 str. „Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas“	-	-	-	1
XXVIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“				
BK 179 str. „Neteisėtas naudojimas energija ir ryšių paslaugomis“	-	1	-	1
BK 182 str. „Sukčiavimas“	20	25	17	19
BK 183 str. „Turto pasisavinimas“	-	1	-	-
BK 184 str. „Turto išvaistymas“	1	2	1	-
BK 186 str. „Turtinės žalos padarymas apgaule“	1	-	-	-
XXIX skyrius „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“				
BK 192 str. „Literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtas atgaminimas, neteisėtų kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas“	5	4	1	1
BK 195 str. „Pramoninės nuosavybės teisių pažeidimas“	1	-	-	-
XXX skyrius „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“				
BK 198 str. „Neteisėtas elektroninių duomenų perėmimas ir panaudojimas“	-	-	-	1

BK 198 ¹ str. „Neteisėtas prisijungimas prie informacinės sistemos“	-	1	-	-
XXXI skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“				
BK 199 str. „Kontrabanda“	1	1	-	-
BK 199 ² str. „Neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis“	1	-	-	-
BK 202 str. „Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla“	1	3	2	-
BK 203 str. „Neteisėta juridinio asmens veikla“	-	-	-	-
BK 204 str. „Svetimo prekių ar paslaugų ženklo naudojimas“	2	3	-	2
BK 207 str. Kreditinis sukčiavimas“	2	-	1	1
BK 208 str. „Skolininko nesąžiningumas“	1	-	-	-
XXXII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“				
BK 215 str. „Neteisėtas elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimas“	-	-	1	-
BK 216 str. „Nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas“	1	1	2	1
BK 219 str. „Mokesčių nesumokėjimas“	2	4	1	-
BK 220 str. „Neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas“	10	7	2	3
BK 222 str. „Apgaulingas apskaitos tvarkymas“	23	30	13	18
BK 223 str. „Aplaidus apskaitos tvarkymas“	1	-	-	1
XXXIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“				
BK 226 str. „Prekyba poveikiu“	-	1	-	-
BK 227 str. „Papirkimas“	-	3	-	-
BK 228 str. „Piktnaudžiavimas“	-	6	3	2
XXXVIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“				

BK 270 str. „Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių arba atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas“	-	-	3	-
BK 271 str. „Saugomų teritorijų ar gamtos paveldo objektų sunaikinimas ar suniokojimas“	-	1	1	-
BK 273 str. „Neteisėtas miško kirtimas ar pelkių naikinimas“	-	-	1	-
XLIII skyrius „nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu“				
BK 300 str. „Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu“	15	18	18	10
BK 301 str. „Antspaudo, spaudo ar blanko suklastojimas“	-	-	-	1

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2015&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G-A>.

Pastaba:

1. BK trumpinys naudojamas nurodyti Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą;
2. Už 2016 metus nėra pateiktos oficialios statistikos;
3. Į lentelę neįtraukti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsniai pagal kuriuos nei karto nebuvo užfiksuota juridinių asmenų padaryta nusikalstama veika (imtis imama pagal straipsnių grupes, pavyzdžiui BK 123¹, 137, 145,147-175straipsniuose, 188-191 straipsniuose, straipsniuose, 193-194 straipsniuose, 196-197 straipsniuose, 200-206 straipsniuose, 213-218 straipsniuose, 225, 231-268 straipsniuose, 274-293 straipsniuose, 302-310 straipsniuose).

3 lentelė. **Bendras, nusikalstamų veikų įtariamų juridinių asmenų, skaičius 2012-2015 m.**

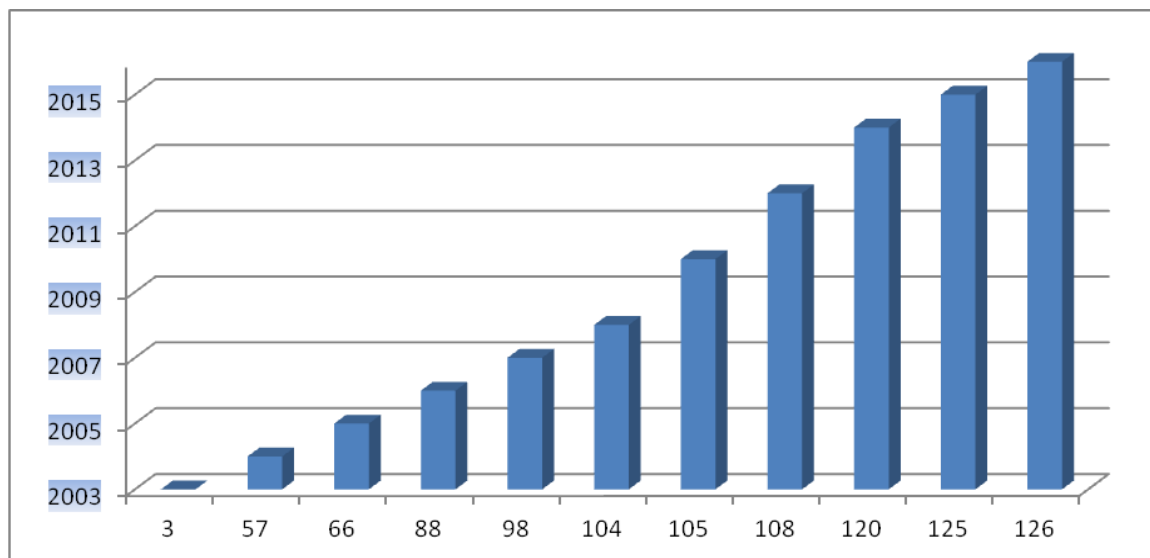
2012	2013	2014	2015
50	63	33	35

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis. Prieiga per internetą: http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201512_lt/f-30-sav-201512.data.txt&ff=%3C%21--%7C30-SAV%7C2%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20asmenis%2C%20%2C4%AFtariamus%20%28kaltinamus%29%20nusikalstam%C5%B3%20veik%C5%B3%20padarymu%20Lietuvos%20Respublikoje%20%28Forma_30-SAV%29.

Pastaba:

1. Pagal tyrimo rezultatus 2014 metais: dėl 30 nusikalstamų veikų buvo perduota kaltinamasis aktas teismui, 3 atvejai, kai prokuroras nusprendė užbaigti procesą baudžiamuoju įstatymu ir nei vieno nutraukto ikiteisminio tyrimo.
2. Pagal tyrimo rezultatus 2015 metais: dėl 31 nusikalstamų veikų buvo perduota kaltinamasis aktas teismui, 1 atvejis, kai prokuroras nusprendė užbaigti procesą baudžiamuoju įstatymu ir 3 atvejai kai ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas.

Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių, kuriuose numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, skaičiaus augimas 2003 – 2016 m.



1 paveikslas. **Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių, kuriuose numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, skaičiaus augimas 2003 – 2016 m.**

Šaltinis: DAUKŠAITĖ, I.; KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Teismų praktiką korupcijos bylose*, Vilnius, 2015.